

НУБІП України

НУБІП України

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

14.03 – КМР. 1894 “С” 2020.12.01. 09 ПЗ

РОВИШИНА МАКСИМА ІГОРОВИЧА

2021 р.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

УДК 347.734

ПОГОДЖЕНО
Декан юридичного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри адміністративного та
фінансового права

_____ Яра О. С.

_____ Курило В. І.

“_____” 2021 р. “_____” 2021 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Організаційно-правове забезпечення банківської діяльності в
Україні»

Спеціальність _____ 081 «Право»
(код і назва)

Освітня програма _____ Право
(назва)

Орієнтація освітньої програми _____ освітньо-професійна
(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Гарант освітньої програми
_____ Д.Ю.Н., доцент _____ Дейнега Марина Андріївна
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи
_____ Д.Ю.Н., доцент _____ Слосаренко Сергій Вікторович
(науковий ступінь та вчене звання) (підпис) (ПІБ)

Виконав _____ Ровишин Максим Ігорович
(підпис) (ПІБ студента)

КИЇВ – 2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри міжнародного права та
порівняльного правознавства

д.ю.н., професор Курило В. І.
(науковий ступінь, вчене звання) (підпис) (ІПБ)
“01” грудня 2020 року

ЗАВДАННЯ

ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТУ

Ровишина Максима Ігоровича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність

081 «Право»
(код і назва)

Освітня програма

Право
(назва)

Орієнтація освітньої програми

Освітньо-професійна

(освітньо-професійна або освітньо-наукова)

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «Організаційно-правове регулювання банківської діяльності в Україні»

затверджена наказом ректора НУБіП України від “01” грудня 2020 р. № 1894 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру “15” листопада 2021 р.

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Закони України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», нормативно-правові акти Національного банку України, тощо.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Проаналізувати та розкрити поняття «банківська система» там «банківське регулювання»
2. Охарактеризувати банківську систему України
3. Дослідити завдання, функції та повноваження Національного банку України
4. Проаналізувати види та діяльність комерційних банків.
5. Охарактеризувати державне регулювання банківської діяльності.
6. Визначити особливості правового статусу державного банку.

Дата видачі завдання “01” грудня 2020 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

(підпис)

Слюсаренко С. В.
(прізвище та ініціали керівника)

Завдання прийняв до виконання

(підпис)

Ровишин М. І.
(прізвище та ініціали студента)

НУБІП України

Реферат

кваліфікаційної магістерської роботи

Актуальність теми. Стійка та непорушна робота банківської системи являється основною умовою економічного розвитку нашої держави. В часи реформ та перемін у соціальній, економічній та політичній сферах, потрібно особливо приділяти увагу діяльності банківської системи країни. Першочерговим завданням є вирішення її проблем правового регулювання.

Поточне законодавство, яке регулює діяльність державних органів, потребує доповнень та змін. Актуальним стає питання поглибленого дослідження організаційно-правового забезпечення та проблем у банківській сфері.

Мета і завдання дослідження полягають у теоретичному дослідженні та практичному застосуванні вчинення організаційно-правового забезпечення банківської діяльності в Україні.

Для досягнення цієї мети визначено наступні завдання:

7. Проаналізувати та розкрити поняття «банківська система» та «банківське регулювання».
8. Охарактеризувати банківську систему України.
9. Дослідити завдання, функції та повноваження НБУ.
10. Проаналізувати види та діяльність комерційних банків.
11. Охарактеризувати державне регулювання банківської діяльності.
12. Визначити особливості правового статусу державного банку.

Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є суспільні відносини, які виникають при здійсненні організаційно-правового регулювання банківської діяльності.

Предметом роботи є правові основи правового регулювання банківської діяльності.

Структура магістерської роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань). Повний

обсяг роботи – 76 сторінок, з яких основний зміст викладено на 70 сторінках, список використаних джерел – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його зв'язок із науковими програмами та планами, мету і завдання, окреслено об'єкт, предмет, методи і структуру дослідження, сформульовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, наведено відомості про їх апробацію.

У *Розділі 1 Загальнотеоретична характеристика правового регулювання банківської діяльності в Україні* було розкрито поняття банківської системи, виділено та охарактеризовано її основні види, визначено який саме тип притаманний нашій державі, а саме – перехідний тип банківської системи. Проведений аналіз думки науковців щодо дифініції «банківська система». Також були встановлені та описані принципи функціонування банківських систем. Надано значення поняттям «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності».

У *Розділі 2 Види та функції банків згідно законодавства України* нами було визначено поняття та функції центрального банку нашої держави – Національного банку України, який здійснює державне регулювання діяльності банків у таких формах : адміністративне та індуктивне регулювання, значення і різницю яких також зазначено у цьому розділі. Описані та обгрунтовані завдання та повноваження Національного банку України, спираючись на чинне законодавство. Розглянуто діяльність комерційних банків в Україні, визначено та проаналізовано їх форми.

У *Розділі 3 Особливості правового статусу державного банку України* нами було охарактеризовано правовий статус державного банку, визначено його функції, проаналізовано специфічну процедуру формування органів управління та контролю і знайдена законодавча невизначеність стосовно регулювання низки функціональних можливостей державних банків.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз різних підходів вчених до визначення сутності поняття банківської системи та банківської діяльності дає нам право зробити висновок про відсутність єдиного загально визнаного розуміння термінів. Посилаючись на думки вчених та на основі особистих умовиводів можна зазначити що банківська система - сукупність банків, інститутів, кредитних установ і структурних механізмів, що діють у межах єдиного загальнодержавного фінансово-кредитного механізму.

2. Охарактеризувавши, банківську систему в Україні, можемо зробити наступні висновки: банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України.

3. Дослідивши завдання, функції та повноваження Національного банку України, можемо зробити наступні висновки: згідно з чинним законодавством банківський нагляд в Україні проводиться єдиним державним органом – Національним банком, який поряд зі своїм наглядом ставить перед банківськими установами вимоги щодо обов'язкового постійного внутрішнього контролю з боку наглядової ради, внутрішнього та зовнішнього аудиту.

4. Проаналізувавши види комерційних банків можна стверджувати, що банки діляться за функціями та характером діяльності можуть функціонувати як універсальні та спеціалізовані банківські установи, які в свою чергу поділяються на інвестиційні, ощадні, іпотечні та банки розвитку.

5. Охарактеризувавши державне регулювання банківської діяльності, можна говорити про те, що таке регулювання- це розробка та застосування державними органами заходів та інструментів впливу на банківську діяльність з метою забезпечення стабільності банківської системи і зростання вітчизняної економіки.

Таким чином, виникає ситуація, за якої державні банки виступають
прямыми конкурентами в секторі банківського кредитування, що може
негативно впливати на їх прибутковість.

Ключові слова: банківська діяльність, правове регулювання, банківська
система, Національний банк України, комерційні банки.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ЗМІСТ	
ВСТУП	20
РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРИТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	6
1.1. Поняття та структура банківської системи в Україні.....	6
1.2. Види та принципи функціонування банківських систем.....	13
1.3. Державне регулювання банківської діяльності.....	18
РОЗДІЛ 2 ВИДИ ТА ФУНКЦІЇ БАНКІВ ЗГІДНО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	27
2.1. Центральний банк України.....	27
2.2. Комерційні банки в Україні.....	35
РОЗДІЛ 3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ	59
3.1. Особливості правового статусу державного банку України.....	59
ВИСНОВКИ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУВІП України

ВСТУП

Актуальність обраної теми магістерської кваліфікаційної роботи та її значущість обумовлена тим, що стійка та непорушна робота банківської системи являється основною умовою економічного розвитку нашої держави. В часи реформ та перемін у соціальній, економічній та політичній сферах, потрібно особливо приділяти увагу діяльності банківської системи країни. Першочерговим завданням є вирішення її проблем правового регулювання.

Беручи до уваги бажання нашої країни інтегруватися в європейський економічний простір, постає питання відповідності вітчизняного законодавства з законодавством країн-членів Європейського Союзу. Основним фактором у цьому процесі являється політика держави та функціонування державних органів, які здійснюють регулювання, всесторонній контроль та нагляд за діяльністю банківської системи. Поточне законодавство, яке регулює діяльність цих державних органів, потребує доповнень та змін. Відповідно до вищезазначених підстав, знову актуальним стає питання поглибленого дослідження організаційно-правового забезпечення та проблем у банківській сфері.

Теоретичну основу дослідження становлять праці наступних науковців та дослідників, в яких висвітлені проблеми для даного дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: І.А. Безклубий, С.Л.

Глуговська, Д.О. Гетманцев, А.А. Коваленко, Н. М. Ковалко, Т.А. Латковська, О.А. Музика-Стефанчук, С.В. Надобко, О.П. Орлюк, О. В. Прилуцький, В.С. Симов'ян, В.Д. Чернадчук, О. І. Шуревич та інших.

Враховуючи постійні зміни, які відбуваються у сфері банківської діяльності, з'являється потреба у комплексному дослідженні правового забезпечення та регулювання банківської системи, що поглиблює актуальність обраної теми магістерської кваліфікаційної роботи.

Мета і завдання дослідження полягають у теоретичному дослідженні та практичному застосуванні вчинення організаційно-правового забезпечення банківської діяльності в Україні.

Досягнення поставленої мети, зумовило виконання наступних **завдань**:

- Проаналізувати та розкрити поняття «банківська система» та «банківське регулювання».
- Охарактеризувати банківську систему України.
- Дослідити завдання, функції та повноваження Національного банку України.

- Проаналізувати види та діяльність комерційних банків.
- Охарактеризувати державне регулювання банківської діяльності.
- Визначити особливості правового статусу державного банку.

Об'єкт дослідження є суспільні відносини, які виникають при здійсненні організаційно-правового регулювання банківської діяльності.

Предмет дослідження є правові основи правового регулювання банківської діяльності.

Методи, що використані в процесі дослідження ґрунтуються на комплексі загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, які забезпечують достовірність результатів і досягнення визначеної мети, серед яких слід виокремити: історичний та абстрактно-логічний, теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу, порівняння та групувань, спостереження.

Результати кваліфікаційної магістерської роботи **апробовані** на Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права».

Новизною магістерської роботи полягає у тому, що в ході даного дослідження сформульовано низку нових теоретичних висновків та практичних узагальнень і пропозицій, зокрема:

- досліджено банківську систему України
- охарактеризоване державне регулювання банківської діяльності.

НУБІП УКРАЇНИ - Проаналізовано види комерційних банків. Здійснено аналіз роботи Національного Банку України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони дають можливість, спираючись на використані в роботі методологічні підходи, оцінити ефективність діяльність банків в Україні, банківську систему, виявити недоліки у відповідному правовому регулюванні та усунути їх. Матеріали магістерської роботи мають пізнавальне значення і можуть бути використані в навчальному процесі, при викладанні курсу банківське право при підготовці навчальної, інформаційної та методичної літератури.

НУБІП УКРАЇНИ **Апробація результатів дослідження.** Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення та висновки було опубліковано на міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права».

Ровишин М. І. *Банківська таємниця в Україні*. - м. Київ. - 23 березня 2021.

НУБІП УКРАЇНИ **Публікації.** Основні положення і результати магістерської роботи відображено у збірнику тез виступу на міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Сучасні тенденції розвитку публічного та приватного права». Українець Д.С. Ровишин М. І. «Банківська таємниця в Україні». - м. Київ. - 23 березня 2021.

НУБІП УКРАЇНИ **Структура магістерської роботи.** Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, що поділені на 6 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 78 сторінок, з них основна частина налічує 72 сторінки, список літератури – 6 сторінок. При написанні магістерської кваліфікаційної роботи було проаналізовано та вивчено 64 джерел.

НУБІП УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 1 ЗАГАЛЬНОТЕОРИТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та структура банківської системи в Україні

Світовий досвід показує, що правова регламентація в середині системної взаємодії базується на економічних стратегіях та визначає їх. Умовно можна виокремити дві моделі банківської системи: вільна і централізована. За характером взаємозв'язків, банківську систему науковці розмежовують як дворівневу та однорівневу.

У наш час централізована банківська система – це така система, у рамках якої єдиний банк має повну або часткову монополію на провадження емісійної діяльності, також уповноважений правом емісії цей банк здатний здійснювати регулятивну функцію центру у формуванні загального обсягу грошей і контролюванню по кредитами. Право на монополію емісійної діяльності є базою для здійснення функції ревізії центрального банку за гарантування накопичування та зберігання золотовалютних резервів та запасів у країні, здійснення операцій із ними та дорогоцінними металами, які дають змогу регулювати в цілому кредитно-фінансову ситуацію та забезпечувати стійкість національної грошової одиниці.

На відміну від централізованої, "вільна система банківського бізнесу передбачає існування таких законодавчих умов, за яких створення емісійних банків дозволяється на тих же підставах, що й фірм у будь-якій іншій сфері бізнесу, у межах, у яких ці банки відповідають вимогам закону про комерційні компанії. За таких умов банки мають такі ж права й обов'язки, як і будь-який суб'єкт комерційної діяльності" [1, с. 57].

Аналізуючи банківські системи різних країн, можна стверджувати, що вони досить різні і специфічні, але варто зазначити існування загальних закономірностей їх розвитку та утворення.

Вчені виділяють три основні типи банківської системи [2, с. 357]: 1) розподільна (централізована) банківська система; 2) ринкова банківська система; 3) система перехідного періоду.

Різницю між розподільчою та ринковою банківськими системами вчені економісти [3, с. 208], які досліджують механізми роботи банківської системи, представляють таким чином.

I. Для розподільчої (централізованої) банківської системи типовими ознаками є:

- 1) за типом власності: держава унітарно володіє усіма банками;
- 2) за ступенем монополізації: монополія держави на створення банків;
- 3) за кількістю рівнів системи: однорівнева банківська система;
- 4) за характером системи управління: централізована, вертикальна схема управління;

5) за характером банківської політики: політика єдиного банку;

6) за характером взаємовідносин банків із державою: держава відповідає за зобов'язаннями банків;

7) за характером підпорядкування: банки підпорядковуються уряду та є залежними від його оперативної діяльності;

8) за виконанням емісійної та кредитної операцій: кредитні та емісійні операції концентруються в одному банку (крім окремих банків, які не виконують емісійних операцій);

9) за способом призначення керівних осіб банку: державний орган назначає керівника банку.

II. Для ринкової банківської системи характерними ознаками є:

- 1) за типом власності: різні форми власності на банки;
- 2) за ступенем монополізації: не існує монополії держави на створення банків, будь-які юридичні та фізичні особи можуть створити свій банк;

3) за кількістю рівнів системи: дворівнева банківська система;

4) за характером системи управління: децентралізована (горизонтальна) схема управління;

5) за характером банківської політики: політика множини банків;

6) за характером взаємовідносин банків із державою: держава не відповідає за зобов'язаннями банків, як і банки не відповідають за зобов'язаннями держави;

7) за характером підпорядкування: центральний банк підзвітний парламенту, комерційні банки підзвітні своїм акціонерам, спостережній раді, а не уряду;

8) за виконанням емісійної та кредитної операцій: емісійні операції зосереджені тільки в центральному банку, операції з кредитування підприємств та фізичних осіб виконують тільки комерційні банки,

9) за способом призначення керівних осіб банку: керівник банку затверджується парламентом. Голова (президент) комерційного банку призначається його радою.

Банківську систему нашої країни можна віднести до перехідного типу, яка все ж таки більше схожа на банківську систему ринкового типу.

В цілому банківську систему можна охарактеризувати як комплекс різних видів банківських установ та банківських інститутів, за допомогою яких проводиться мобілізація коштів і надаються клієнтам усілякі послуги, починаючи з прийому вкладів, та закінчуючи послугами кредитування.

Банківська система являє собою складову частину кредитно-грошової системи та є фундаментальним елементом економічної спільноти, яка формується за законами ринкової економіки. Цю систему можна охарактеризувати як внутрішньо організовану, взаємозалежну, яка має спільну мету та завдання.

Банківська система існує у будь-якій державі в певний історичний час і являється невід'ємною частиною кредитної системи країни. Для продуктивного функціонування банківська система повинна відповідати наступним критеріям.

У державі повинна існувати достатня кількість працюючих банків і кредитних установ. Систему потрібно розглядати як таку, що постійно розвивається та збільшується не лише кількісно, але й якісно змінюється.

У системі мають бути відсутні зайві частини банківської системи. У цьому секторі економіки не повинно бути банків, які б не приступили до забезпечення роботи та здійснення банківських операцій у встановлений термін, функціонують без відповідних та правильно оформлених ліцензій на проведення банківських операцій або створені у супереч чинному законодавству та не відповідає акту засновника про створення.

У державі працює центральний банк, який являє собою основним управлінцем кредитних інститутів та якісно і стабільно виконує функцію керівництва грошово-кредитними і фінансовими процесами в сфері економіки.

Надважливо, щоб центральний банк мав індекс незалежності від уряду, який складається із таких елементів: система призначень керівництва центрального банку, відносини з урядом, закріплене у конституції за центральним банком повноважень за регулюючою функції цінової стабільності, монетарного фінансування бюджетного дефіциту, монетарних інструментів.

Разом з центральним банком діють різні комерційні банки, які входять в усі сфери національної економіки і зовнішні економічні зв'язки, та у межах своїх функцій виконують великий діапазон банківських операцій та фінансових послуг громадян України та юридичних осіб.

У державі функціонують та не обмежуються акумуляцією і розподілом коштів підприємств та організацій банківські й кредитні установи, які підтримують накопичення капіталу, ініціативно охоплюють усі сфери економіки.

Визначити поняття «банківська система» можна як комплекс різних взаємопов'язаних видів банків та банківських інститутів, котрі діють у тій чи іншій країні в певний історичний період.

У науковій роботі за редакцією вченого Б.С. Івасіва пропонується розглядати банківську систему як сукупність банків, що функціонують у країні,

визначаючи банківську систему як складову частину кредитної системи [4, с. 29]. Інституційна будова кредитної системи розглядається як зв'язок трьох елементів: центральний банк, комерційні банківські установи та спеціалізовані

кредитно-фінансових інститутів. Перші два елемента створюють відокремлену ланку – інститут кредитних відносин — банківську систему країни. В свою чергу, третій елемент утворює відносно відокремлену систему небанківських установ, що створені для виконання окремих фінансових та інших операцій.

Імениті вчені нашої країни такі як М.Л.Савлук, А.М. Мороз та М.Ф.

Пуховкіна зробили висновки про те, що потрібно аналізувати банківську систему не просто як цілісний комплекс окремих банків, а умисно створена на законодавчій базі їх єдність, у якій усі елементи та підрозділи мають нітько визначене місце, дотримуються субординації але при цьому взаємопов'язані.

Автори вказують, що вона (банківська система) виконує свої специфічні функції і роль в економіці, які хоч і пов'язані з функціями і роллю окремих банків, проте не повторюють їх і не зводяться до них, а мають самостійне значення [5, с. 120]. Науковці вважають, що "більш правомірним видається

формування банківської системи як законодавчо визначеної, чітко структурованої та субординованої сукупності фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру" [6, с. 129].

На думку авторів, фінансові посередники – це суб'єкти фінансового ринку, що займаються фінансовим посередництвом, які розмежовуються на банківські установи та небанківські фінансові посередники, що в свою чергу поділяються на договірні установи та інвестиційні фінансово-кредитні установи.

О.А. Костюченко визначає банківську систему через розгалужену сукупність банків, банківських інститутів, фінансово-кредитних установ, що діють у межах єдиного фінансово-кредитного механізму на чолі з центральним банком [7, с. 37].

Інше трактування поняття та структури банківської системи прописаний в законодавстві. Відповідно до ст. 4 Закону України "Про банки і банківську

діяльність" від 7 грудня 2000 року, банківська система розглядалася як сукупність Національного банку України та інших банків, що створені і діють на території України [9]. Перелік який прописаний у законодавстві не можна

вважати повним, адже на території нашої країни функціонують філії та представництва іноземних банків, які також здійснюють банківську діяльність.

Зміни, які законодавці внесли до Закону 16 листопада 2006 року, розширили склад банківської системи. На даний час, відповідно до ст. 4 Закону України

"Про банки і банківську діяльність", банківська система України побудована з

Національного банку та інших банків, а також філій іноземних банків, що

створені і діють на території країни відповідно до чинного законодавства.

Під час аналізу різних підходів до терміну "банківська система", було виявлено, що їх можна поділити на 4 групи:

- 1) банківська система означає комплекс банків держави;
- 2) банківська система означає комплекс банків, банківської інфраструктури;
- 3) банківська система містить в собі кредитну систему;
- 4) банківська система розглядається як комплекс комерційних банків.

Чинний Закон України «Про банки і банківську діяльність» у ст.1 передбачає, що даний нормативно-правовий акт визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків [9].

Водночас цей закон закріплює, що банківська система України

складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України [9]. Відсутня будь-яка

конкретика змісту та не зазначені особливості побудови, функціонування системи або взаємозв'язок їх елементів, хоча присутні норми, що визначають

вищезгадані умови специфіки банківської системи, знаходяться у Законі України «Про банки і банківську діяльність», а також у інших актах, які регулюють відносини у сфері банківської діяльності.

Необхідно нагадати, що Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 20.03.1991 р., який втратив чинність, аналогічно лише зазначав про те, що банківська система є дворівневою і складається з Національного банку України та комерційних банків, у тому числі Зовнішньоекономічного банку України, Ощадного банку України, республіканських та інших комерційних банків різних видів і форм власності [8]. Отже, можна зробити висновок, що законодорець при роз'ясненні дифініції «банківська система» виходив з позицій перелічення тих структурних частин, що складають сукупність елементів банківської системи.

Більш детально поняття банківської системи досліджувалося в юридичній літературі. Так, Д.О. Гетманцев та Н.Т. Шукліна визначають банківську систему як «складову економічної системи держави, що включає в себе Національний банк України; інші банки (резиденти та нерезиденти, зареєстровані у встановленому законодавством порядку на території України); небанківські фінансові установи, виключною діяльністю яких є прийняття вкладів, розміщення кредитів або ведення рахунків клієнтів; Фонд гарантування вкладів фізичних осіб; банківську інфраструктуру, а також зв'язки та взаємини між ними» [10, с.25]. Н. Златіна пропонує визначати банківську систему як складову фінансово-кредитної системи держави, елементами якої є Національний банк України, інші банки, філії іноземних банків, банківські об'єднання, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, а також банківські спілки та асоціації (як допоміжні елементи системи), що створені і діють на території України відповідно до законодавства України та зв'язки і взаємовідносини між зазначеними елементами [11, с.51]. У свою чергу, в економічній літературі вказується на той факт, що банківська система є багатокомпонентною, тому її розвиток супроводжується появою нових складових, реорганізацією або ліквідацією уже наявних елементів системи [12, с.243].

Аналогічні за змістом визначення, які фактично є різними інтерпретаціями переліку складових елементів банківської системи наводять

Л.К. Воронова, О.А. Костюченко, О.П. Орлюкта багато інших науковців. Лише окремі вчені, досліджуючи поняття банківської системи виходять за межі спору про необхідність включення до сукупності елементів системи тих чи інших установ, державних органів або організацій.

1.2. Види та принципи функціонування банківських систем

Банківська система існує в будь-якій країні в певний історичний період і є складовою частиною кредитної системи держави. Ефективна діяльність кредитної системи в будь-якій країні з ринковою економікою передбачає необхідність ієрархічної побудови її інститутів на двох рівнях: перший

– центральний банк країни; другий – комерційні банки і спеціалізовані кредитно-фінансові інститути. Така структура уможливує оптимальну організацію відносин між різними ланками системи, забезпечуючи належну координацію та регулювання їхньої діяльності з метою задоволення потреб різних учасників господарського обороту у кредитно-фінансових послугах.

Організація кредитної системи на двох рівнях дає змогу ефективно розподілити адміністративно-регульовальні та операційні функції між центральним банком і іншими кредитними інститутами, що забезпечує належний рівень обслуговування суб'єктів ринкових відносин.

До загальних принципів побудови банківських систем належать:

1. Принцип унікальності банківської системи, обумовлений національними традиціями, історичним досвідом, що свідчить про те, що та або інша структура банківської системи залежить від конкретних суспільно-економічних умов.

2. Принцип системи нагляду за діяльністю комерційних банків. У світовій банківській практиці існують різні підходи до організації банківського нагляду. Можна виділити три групи країн, що відрізняються способами

побудови наглядових структур, місцем і роллю центрального банку в цих структурах.

3. Принцип положення банків на ринку цінних паперів. В окремих країнах не існує чіткого розмежування між комерційними й інвестиційними банками, що визначається положенням останніх на ринку цінних паперів.

4. Принцип рівності банківських систем. Сукупність діючих у країні банків може мати однорівневу або дворівневу (трирівневу) організацію.

Функціонування банківської системи повинно ґрунтуватися на відповідних принципах, що об'єктивно дасть змогу забезпечити сталість нормативно-правового регулювання фінансових, зокрема, банківських відносин. Отже, при дослідженні банківської системи важливе значення має питання з'ясування правової природи, сутності, особливих ознак, значення принципів, на яких має ґрунтуватися функціонування банківської системи [13, с. 73].

Етимологічно термін «принцип» прийшов до української мови з латини, де мав значення основи, начала чогось або особливості, покладеної в основу створення або здійснення чого-небудь. У Новому тлумачному словнику української мови зазначається, що принцип – це правило, покладене в основу діяльності якої-небудь організації, товариства і т. ін. [14, с. 714].

Принципи як похідні, визначальні ідеї, положення, директиви, що становлять моральну організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права; це те, на чому ґрунтуються формування, динаміка і дія права, що дає змогу визначити його природу як демократичного, чи навпаки, тоталітарного [15].

Щодо поняття «принципи права», відсутній єдиний підхід до його тлумачення.

Так, принципи права визначаються вченими як:

– такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з тими закономірностями суспільного життя, на яких ця правова система побудована і

які вона закріплює. Сама ця залежність зумовлює характер правотворчості, зміст правових норм, способи і методи реалізації права [16, с. 20-21];

– виражені в праві вихідні нормативно-керівні засади, що характеризують його зміст, його основи, закріплені в ньому закономірності громадського життя.

Принципи – це те, що пронизує право, виявляє його зміст у вигляді початкових, наскрізних «ідей», головних його засад, нормативно-керівних положень [17, с. 104];

об'єктивно властиві праву відправні засади, безперечні вимоги (позитивні зобов'язання), які пред'являються до учасників суспільних відносин з метою гармонійного поєднання індивідуальних, групових і суспільних інтересів [18];

– вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які складають моральну організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права;

це те, на чому ґрунтуються формування, динаміка і дія права, що дозволяє визначити його природу як демократичного чи, навпаки, тоталітарного [15, с. 123];

вихідні ідеї, основні засади, що характеризують зміст права, його закономірності й призначення в суспільстві. Принципи права, за своєю сутністю, є узагальненням відображенням об'єктивних закономірностей розвитку суспільства [19];

– такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і основи даного типу держави і права, є однопорядковими з

сутністю права і становлять його основні риси, відрізняються універсальністю,

вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній необхідності побудови та вдосконалення певного суспільного ладу; це такі правові явища, які безпосередньо пов'язують зміст права з його соціальними

основами – тими закономірностями суспільного життя, на яких ґрунтується дана правова система [20, с. 41, 44];

– фундаментальні вихідні засади, в яких втілюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість певного правового інституту чи явища; вони об'єктивно зумовлені економічним, соціальним,

політичним устроєм держави, основними засадами побудови й функціонування суспільства тощо [21, с.126];

– універсальний, істинний, фундаментальний, нормативно-правовий припис (початок, вимога, імператив тощо), що визначає загальну спрямованість правового регулювання, високу якість і ефективність юридичної практики (правотворчої, правозастосовної тощо) [22, с. 5];

– норма права, обов'язкове правило поведінки для учасників регульованих правовідносин; він не лише «закріплений у нормах», він і є самою нормою права; це не лише правова «ідея» – це обов'язково для виконання у будь-якій галузі діяльності (законодавчій, виконавчій, судовій) правило [23, с. 15].

– фундаментальні вихідні засади, в яких висвітлюються сутність, призначення та імперативна динамічна спрямованість певного правового інституту чи явища; вони об'єктивно зумовлені економічним, соціальним, політичним устроєм держави, основними засадами побудови й функціонування суспільства тощо [21].

Як зауважує А. Колодій, принципи права покликані забезпечувати органічний взаємозв'язок правової системи, системи і структури права, норм права та правових відносин, єдність норм, інститутів та галузей права. Вони характеризують зміст і сутність права в концентрованому вигляді й демонструють підвалини відображення в ньому економічних, політичних, моральних відносин. Принципи виступають критеріями оцінки правомірності чи неправомірності дій соціальних суб'єктів, формують правове мислення і правову культуру, цементують систему і структуру права [16].

Призначення правових принципів полягає в тому, що вони, по-перше, здійснюють універсальне і узагальнене закріплення основ суспільного ладу, по-друге, забезпечують однакове формулювання норм права і їх вплив на суспільні відносини в формі правового регулювання та інших видів правового впливу [24].

Принципи банківського права, банківської системи та банківської діяльності – це суміжні за своїм змістом доктринальні категорії, перелік яких не

є вичерпним, а деякі засади мають не тільки законодавче закріплення, а й практичну реалізацію. На думку О.В. Левіної, необхідно чітко розмежовувати принципи банківської діяльності та принципи банківського права. Принципи

банківської діяльності не можуть суперечити принципам банківського права, оскільки останні є канонами розвитку права, визначають характер правового регулювання суспільних відносин [25].

А.А. Коваленко пропонує розглядати принципи банківської діяльності як похідні від принципів фінансового права публічно-правові основи, ідеї, засади, закріплені на законодавчому рівні та/або такі, що мають виключно доктринальну природу, та на яких ґрунтується діяльність, пов'язана зі створенням фінансових установ, із здійсненням банківських операцій, наданням банківських послуг [26, с.93].

Виходячи з теоретичних положень, що були аргументовані в попередньому розділі, слід вважати, що принципи функціонування банківської системи та принципи банківської діяльності є аналогічними з огляду на в'язоване раніше співвідношення між категоріями «банківська система» та «банківська діяльність».

В науковій літературі існують різні погляди щодо класифікації принципів банківської діяльності. Так, на думку О.А. Музики-Стефанчук та А.А. Коваленко, не мають практичної значущості надто розгалужені критерії класифікації принципів банківської діяльності. З огляду на це науковці схиляються до думки, що принципи банківської діяльності можна поділити на принципи організації та здійснення банківської діяльності та принципи банківського контролю та нагляду [27].

Принципи діяльності банків також пропонують поділяти на такі групи:

1) організаційно-правові принципи:

- законність;
- незалежність;
- колегіальність управління;
- дотримання банківської таємниці.

2) принципи, які забезпечують економічні засади діяльності банків:

- робота в межах реально залучених ресурсів;
- побудова взаємовідносин з клієнтами на ринкових засадах;
- регулювання діяльності банків економічними методами [28].

На думку О.В. Прилуцького, банківське законодавство України передбачає організаційно-правові принципи та принципи, що забезпечують економічні засади діяльності комерційних банків. До організаційно-правових принципів віднесено зокрема такі: а) законності; б) незалежності; в) колегіальності управління; г) дотримання банківської таємниці. До принципів, що забезпечують економічні засади діяльності комерційних банків, науковці з банківської справи відносять наступні: а) роботи в межах реально залучених ресурсів; б) будовання взаємовідносин з клієнтами на ринкових засадах; г) регулювання діяльності комерційних банків тільки економічними методами [29].

Підсумовуючи вищезазначене, робимо висновок, що принципи функціонування банківської системи є певною мірою стабільними положеннями, які водночас мають тенденцію до подальшого розвитку, вдосконалення, зважаючи на розвиток усього фінансового та банківського права [26]. На даний момент, слід констатувати, що система загальних засад здійснення банківської діяльності знаходиться в стадії розвитку, адже зміни на фінансовому ринку та новели вітчизняного законодавства обумовлюють розвиток правових основ здійснення діяльності банками.

1.3. Державне регулювання банківської діяльності

Сучасна система регулювання банківської діяльності включає державні та ринкові інструменти впливу, взаємодія яких забезпечує ефективність та соціальну відповідальність банківського бізнесу.

Банківське регулювання — це дуже важливий елемент сучасної банківської системи. Не секрет, що у багатьох країнах банківське регулювання і

Відповідно банківська регулятивна політика є далеко не ідеальними. Недостатній рівень банківського регулювання може привести до системної кризи, а також спричинити їх активне обговорення на міжнародному рівні. У

1975 р. засновано Базельський комітет з питань банківського нагляду, рекомендації якого становлять основу сучасної системи банківського регулювання.

Необхідність і особливості режиму державного регулювання банківської діяльності визначають такі умови та чинники:

- банки є агентом реалізації грошовокредитної політики і формування пропозиції грошей, тобто виконують важливі економічні функції; наявність асиметричної інформації на банківських ринках, що збільшує ризики ухвалення помилкових рішень;

- нездатність вкладників проконтролювати банки; вагома соціальна ціна банкрутства банків; ризиковість діяльності і потенційна нестабільність банківського бізнесу;

- банківський бізнес особливо приваблює шахраїв і шукачів легкої наживи;

- тенденція до монополізації банківської сфери; перехід банків на міжнародну систему фінансової звітності; міжнародний характер і глобалізація банківської діяльності.

У економічній теорії регулювання банківської діяльності можна виділити дві складові: позитивну і нормативну. Теорія позитивного регулювання пояснює причини застосування регуляторів та формулює наукові гіпотези і відповідає на питання "що" і "чим" регулювати [30].

Теорія нормативного регулювання розробляє рекомендації державним органам і відповідає на питання "чи" і "як" потрібно регулювати [30].

До головних органів, які беруть участь у державному регулюванні банківської діяльності, належать: Комітет Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності; Національний банк України; Міністерство

доходів і зборів України; Антимонопольний комітет України; Міністерство фінансів України.

Державне регулювання банківської діяльності це розробка та застосування державними органами заходів та інструментів впливу на банківську діяльність з метою забезпечення стабільності банківської системи і зростання вітчизняної економіки.

Поняттю «державне регулювання банківської діяльності» у науковій літературі надуються різні дефініції.

У науці державного управління державне регулювання визначається як економічний метод державного управління, який є системою типових заходів законодавчого і контрольного характеру, що здійснюються відповідними державними органами та громадськими організаціями з метою стабілізації та пристосування існуючої соціально-економічної системи до умов, що постійно змінюються [31].

У юридичній науці державне регулювання розуміється як здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві [32].

В. Авер'янов слушно зазначає, що державне регулювання створює умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління у напрямі, який є бажаним для держави і за яким відбуватиметься розвиток системи управління в цілому. Саме тому, на думку науковця державне регулювання неможливе без державного управління [33].

С. Мочерний пропонує своє визначення поняття державне регулювання - це комплекс форм і засобів централізованого впливу на розвиток економічних об'єктів і процесів з метою стабілізації та пристосування існуючої економічної системи до умов, що змінюються, зокрема пристосування економічних відносин і господарського механізму до законів і потреб розвитку продуктивних сил [34].

Науковці О. Орлюк та О. Любуць розглядають державне регулювання банківської діяльності як одну із «форм державного управління, що є системою заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси у банківському секторі» [35, 134].

В.І. Мищенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.К. Корнева пропонують розуміти під державним регулюванням банківської діяльності відповідну правову базу, «тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Положення базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні пункти законів та визначають межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи» [36, с. 47-48].

М. Паласевич-Дрогобицьким пропонується наступне визначення державного регулювання банківської діяльності: це застосування державою системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей [37, с.247].

Н. Рогова аргументує наукове положення, що «державне регулювання банківської діяльності містить такий компонент, як нагляд, оскільки воно неможливе без контролю» [38, с.37].

Державне регулювання банківської діяльності також розглядають як систему важелів впливу держави на банківський сектор, яка через засоби (інструменти, форми, методи) забезпечує досягнення єдиної мети - ефективного функціонування фінансового сектору економіки України [39, с.70].

Державне регулювання банківської діяльності є централізованим впливом на банківську систему і його, на думку Р. Михайлюк, можна розуміти як комплекс заходів щодо регламентації банківських операцій, встановлення кількісних та якісних обмежень параметрів банківської діяльності, а також

створення належних макроекономічних умов функціонування з метою забезпечення стабільного розвитку та фінансової стійкості банків [40, с.32].

К. Івченко стверджував, що державне регулювання банківської системи це система заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган), шляхом прийняття відповідних нормативно-правових актів, які визначають основи банківської системи, регулює напрями діяльності банків, забезпечує їх стабільне функціонування та визначає відповідні заходи впливу в особі відповідних органів на суб'єктів банківської системи [41, с.240].

Державне регулювання банківської діяльності — це розробка та застосування державними органами заходів та інструментів впливу на банківську діяльність з метою забезпечення стабільності банківської системи і зростання вітчизняної економіки [42, с.43].

Крім терміну «державне регулювання банківської діяльності» в науці широко використовується термін «банківське регулювання».

Укладники енциклопедії банківської справи України визначають банківське регулювання як одну з функцій держави, що «полягає у створенні системи норм, що регламентують і регулюють діяльність банків, визначають її загальні принципи, порядок банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства» [43].

Аналогічного підходу дотримується й В.В. Пасічник, який під банківським регулюванням пропонує розуміти розробку та видання уповноваженими органами на підставі законів нормативно-правових актів, які регламентують види і способи банківської діяльності [44, с.240].

В.П. Подяков, у свою чергу, визначає банківське регулювання як систему державних заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне й безпечне функціонування банківської системи [45, с.139].

О. Хаб'юка відносить до банківського регулювання процеси «формування та застосування державою заходів впливу на банківську сферу для досягнення державних цілей (забезпечення грошового обігу, стабільність банківської

системи, уникнення монополізації, усунення недоліків міжнародної діяльності банків тощо» [46, с. 25].

Відповідно до Закону України «Про Національний банк» банківське регулювання - одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства [9].

Головною метою банківського регулювання є безпека, фінансова стабільність та сталий розвиток такої системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Завданнями банківського регулювання є:

- забезпечення дотримання державних, суспільних та приватних інтересів у процесі підприємницької діяльності кредитних організацій,

- забезпечення безперервного грошового обігу, ефективності платежів та міжбанківських розрахунків між суб'єктами економічного обороту, безперебійного функціонування системи у межах банківської системи [47, с. 77].

Аналіз наявних дефініцій поняття «банківське регулювання» дозволяють виділити наступні спільні риси:

- наявність певного регулятора, яким є або окремих орган держави, або Національний банк;

- передбачається створення та впровадження певної системи норм та правил функціонування банківської системи;

- застосовуються певні заходи, як для попередження дестабізаційних процесів, так і їх усунення;

- проводиться задля стабільності національної банківської системи і безпечного функціонування банківських установ [48].

Відносинам, що виникають між банком та уповноваженим органом держави властиві характерні риси.

1) дані правовідносини є публічно-правовим (це пов'язане із тим, що одна із сторін представляє публічний фінансовий інтерес держави, а НБУ є органом державного управління);

2) обов'язковим суб'єктом цих правовідносин є держава чи/та уповноважені нею органи (Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, НБУ, Держкомфінмоніторинг, Національна комісія регулювання ринків фінансових послуг в Україні), які виступають в якості одержувачів інформації;

3) це відносини «влади і підпорядкування» (приміром, у відносинах «НБУ-комерційний банк», «орган публічної влади-комерційний банк» останній виступає в ролі зобов'язаного (підлеглого) суб'єкта);

4) виконання банками своїх обов'язків забезпечується заходами юридичної відповідальності (як приклад, можна навести ст. 73, 74 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [49, с.24].

Основні нормативні документи, які регулюють діяльність банків в Україні, такі:

1. Конституція – має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймають на її основі і повинні відповідати їй.

2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» – тут визначено форми банківського регулювання, основну мету банківського нагляду, порядок створення банків, процедури реорганізації та ліквідації банку, порядок проведення інспекційних перевірок.

3. Закон України «Про Національний банк України» – у десятому розділі зазначено головну мету банківського регулювання та нагляду, а також наголошується на тому, що для захисту інтересів вкладників і кредиторів НБУ встановлює економічні нормативи, дотримання яких є обов'язковим для 77 всіх банків, основна мета яких – здійснення контролю за ризиками, що притаманні банківській діяльності, визначено порядок формування і використання резервних фондів для покриття потенційних втрат, приділяється увага і

повноваженням НБУ при здійсненні функцій банківського регулювання та нагляду.

4. Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»

визначено правові, фінансові та організаційні засади функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок виплати Фондом відшкодування за вкладами, а також регулюються відносини між фондом, банками, Національним банком України, визначаються повноваження та функції Фонду щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку і їх ліквідації [50, с.70].

Також необхідно звернути увагу на положення, інструкції, що затверджуються Постановами Правління НБУ і детально пояснюють сутність законів. Державне регулювання банківської діяльності в Україні базується на як

превентивних та протекційних заходів. Превентивні заходи мають реалізуватися через затвердження обов'язкових для виконання норм, які поділяють на функціональні та інституційні. Дані норми регулюють ризики за операціями банківських установ. Інституційні норми виражаються у відносних величинах, що регулюють переважно організаційні питання, операційну діяльність, визначення цілей кредитування, порядок проведення ревізій тощо.

Функціональні норми на відміну від інституційних мають визначене цифрове значення і можуть мати загальний чи селективний характер [51, с. 95].

Так, загальні норми впливають на кредитний ринок узагалі, а за допомогою селективних норм визначаються коефіцієнти ризику за окремими операціями банку. Вживання протекційних заходів має передбачати захист від загрозової для банку ситуації, що вже склалася, котра може спричинити неплатоспроможність, банкрутство, збитки. Протекційні заходи, зокрема, повинні включати:

- створення та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб;
- рефінансування банківських установ центральним банком;

- формування банками резерву для відшкодування можливих утрат за позичками та іншими активами;
 - цільову допомогу інших фінансових органів [52, с.60].

На думку Р. Михайлюк превентивні заходи спрямовуються на обмеження доступу до банківської діяльності (ліцензування, обмеження сфер діяльності банків), на недопущення ймовірних негативних наслідків того чи іншого процесу. До цих заходів належать: встановлення лімітів щодо проведення деяких банківських операцій з метою обмеження необґрунтованих ризиків, вимоги до обсягу і структури власного капіталу банку, до ліквідності, вимоги щодо диверсифікації банківських ризиків. Для цих заходів реалізується шляхом встановлення нормативів, дотримання яких банками, є позитивним щодо підтримання їхньої фінансової стійкості. Протекційні заходи (захисні) встановлюються для захисту вже наявної загрозливої ситуації для банку, яка може спричинити банкрутство. До них належать: створення та функціонування фонду гарантування вкладів фізичних осіб; формування банками резерву для відшкодування можливих втрат за активними операціями; рефінансування банків. Протекційні заходи підвищують довіру вкладників до банківської системи, а превентивні - забезпечують ефективність перших [40, с.32].

Висновки до розділу 1

Було розкрито поняття банківської системи, виділено та охарактеризовано її основні види, визначено який саме тип притаманний нашій державі, а саме – перехідний тип банківської системи. Проведений аналіз думки науковців щодо дифініції «банківська система». Також були встановлені та описані принципи функціонування банківських систем. Надано значення поняттям «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності». Доведено необхідність державного регулювання банківською діяльністю, а також проаналізовано особливості даного виду регулювання. Зазначені органи та нормативно-правові акти, які регулюють банківську діяльність в Україні.

РОЗДІЛ 2 ВІДИ ТА ФУНКЦІЇ БАНКІВ ЗГІДНО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

НУБІП України

2.1. Центральний банк України

НУБІП України

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк» та іншими законами України [53].

НУБІП України

Однією із функцій Національного банку України є банківське регулювання, яке полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

НУБІП України

Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

НУБІП України

Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей, визначених законодавством [54].

НУБІП України

Національний банк виконує і інші функції, які передбачені ст.7 Закону України «Про Національний банк».

НУБІП України

Діяльність Національного банку України, як особливого центрального органу державного управління, охоплює весь цикл управлінських дій та рішень у банківській діяльності, зокрема і щодо вжиття заходів протидії існуючим та імовірним небезпекам та загрозам у сфері фінансової безпеки. Таке правове

НУБІП України

положення НБУ надає йому правову можливість закріплювати умови здійснення банківської діяльності, аналізувати результати діяльності та давати їм оцінку, здійснювати нагляд і контроль за її реалізацією, корегувати власні дії

та дії суб'єктів, що здійснюють банківську діяльність, застосовувати заходи впливу до порушників банківського законодавства [55].

Державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України у таких формах:

I. Адміністративне регулювання:

- 1) реєстрація банків і ліцензування їх діяльності;
- 2) встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків;
- 3) застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру;
- 4) нагляд за діяльністю банків;
- 5) надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання:

- 1) встановлення обов'язкових економічних нормативів;
- 2) визначення норм обов'язкових резервів для банків;
- 3) встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій;
- 4) визначення процентної політики;
- 5) рефінансування банків;
- 6) кореспондентських відносин;
- 7) управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції;
- 8) операцій з цінними паперами на відкритому ринку;
- 9) імпорту та експорту капіталу [9].

В основу адміністративного регулювання покладено використання засобів впливу переважно організаційно-владного характеру. За допомогою адміністративного регулювання забезпечується нормальне функціонування банківської системи України відповідно до вимог законодавства та нормативно-правових актів Національного банку України [49, с.14].

На відміну від адміністративного, індикативне регулювання передбачає використання комплексу змінних індикаторів фінансової сфери, що дають змогу Національному банку України за допомогою інструментів (засобів і

методів) грошово-кредитної політики здійснювати регулювання грошового обігу та кредитування економіки з метою забезпечення стабільності грошової одиниці України як монетарної передумови для економічного зростання та підтримки високого рівня зайнятості населення [49, с.16].

Першим інструментом індикативного регулювання є встановлення обов'язкових економічних нормативів. Їх застосовують для того, щоб контролювати ризики, які притаманні банківській діяльності. Значення нормативів формують на підставі поданої банками звітності під час безвиїзного нагляду. Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні

визначено такі групи нормативів:

- капіталу – використовують для оцінювання рівня забезпеченості капіталом банку і банківської системи для вчасного виконання своїх зобов'язань;

- ліквідності – здійснюється аналіз структури активів та зобов'язань у напрямі визначення строковості, збалансованості джерел формування ресурсів і напрямів їхнього використання. На підставі таких даних складають нормативи ліквідності, які інформативно свідчать про здатність банку безперешкодно, своєчасно розрахуватись зі своїми кредиторами;

- кредитного ризику – у процесі своєї діяльності банки проводять активні операції. Одна з них – кредитування, найбільш прибуткова і водночас ризикова. З метою здійснення моніторингу за кредитним ризиком і розраховують дані нормативи;

- інвестування – ще одним видом активних операцій є здійснення інвестицій. НБУ контролює інвестиційну діяльність банків за допомогою цих нормативів [53].

Виконуючи функцію банківського регулювання та нагляду, Національний банк України проводить перевірки діяльності банків, за результатами яких може застосовувати санкції у разі порушення нормативно-правових актів, здійсненні надто ризикованої діяльності, проведенні сумнівних операцій тощо. Такі санкції існують у вигляді: письмових застережень; скликання загальних

зборів учасників, ради банку, правління банку; укладення письмової угоди з банком; зупинення виплати дивідендів чи розподілу капіталу в будь-якій іншій формі; встановлення для банку підвищених економічних нормативів;

підвищення резервів на покриття можливих збитків за кредитами та іншими активами; обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів здійснюваних банком операцій, у тому числі операцій із пов'язаними з банком особами; заборони надавати бланкові кредити. Накладення штрафів;

тимчасової, до усунення порушення, заборони використання власником істотної участі у банку права голосу (тимчасова заборона права голосу);

тимчасового, до усунення порушення, відсторонення посадової особи банку від посади; віднесення банку до категорії проблемних та неплатоспроможних; відкликання банківської ліцензії та ліквідації банку.

У Законі України "Про банки і банківську діяльність" [9] визначено, що банківська система України складається з Національного банку та інших банків, які створені й діють на території України відповідно до положень цього закону.

В цьому ж Законі також уперше передбачено розподіл банків за територіальною ознакою і цілями створення. Закон визначає структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення,

діяльності, реорганізації і ліквідації банків. Метою Закону є правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні і створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення

захисту законних інтересів вкладників і клієнтів, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника.

Центральний банк будь-якої держави посідає особливе місце в банківській системі. Законом "Про Національний банк України" закріплено, що НБУ є центральним банком та наділений особливим правовим статусом, оскільки як

особливий центральний орган державного управління здійснює регуляторне державне управління банківською системою. Одночасно з цим НБУ не є

органом виконавчої влади, але за спрямованістю здійснюваних повноважень та виконанням своїх функцій більше відноситься саме до сфери державного

управління банківською системою. Одночасно з цим НБУ не є органом виконавчої влади, але за спрямованістю здійснюваних повноважень та виконанням своїх функцій більше відноситься саме до сфери державного

управління, тобто НБУ бере безпосередню участь у державному управлінні фінансово-кредитною системою. Відповідно до Конституції України, основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

Щоб виконати свою основну функцію, Національний банк сприяє дотриманню стабільності системи, а також, у межах своїх повноважень, цінової стабільності. При цьому Національний банк є особливим центральним органом, який не повинен нести ризики через поточну діяльність уряду та інших органів влади. Так, Національний банк не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання [53]. Закріплення за НБУ статусу особливого центрального органу державного управління виводить його з-під юрисдикції уряду, що є необхідною умовою для його ефективної діяльності з підтримки кредитної та валютної стабільності.

Відповідно до Закону "Про Національний банк України" [53], Національний банк виконує ще й такі функції:

- відповідно до розроблених Радою Національного банку України Основних засад грошово-кредитної політики визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;
- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;

— визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;

— здійснює банківське регулювання та нагляд;
— веде Державний реєстр банків, здійснює ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законами випадках;

— веде офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем;

— здійснює сертифікацію аудиторів, які проводитимуть аудиторську перевірку банків, тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банку;
— складає платіжний баланс, здійснює його аналіз та прогнозування;

— представляє інтереси України в центральних банках інших держав,

міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків;

— здійснює відповідно до визначених спеціальним законом повноважень валютне регулювання, визначає порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організовує і здійснює валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій;

— забезпечує накопичення та зберігання золотовалютних резервів та

здійснення операцій з ними та банківськими металами;

— аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин;

— організує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;

— реалізує державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку;

— бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;

— визначає особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснює мобілізаційну підготовку системи Національного банку;

— здійснює інші функції у фінансово кредитній сфері в межах своєї компетенції, визначеної законом.

З метою виконання цих функцій за НБУ законодавчо закріплене право видавати обов'язкові для виконання органами державної влади, місцевого самоврядування, банками та іншими підприємствами нормативно правові акти з питань, віднесених до його компетенції.

У Законі України «Про Національний банк України» під банківським наглядом розуміється «система контролю та активних упорядкованих дій НБУ також є й банківською уста новою, що може виконувати певні операції господарюючого суб'єкта з метою забезпечення виконання основних покладених на нього функцій, зокрема:

— надавати кредити комерційним банкам для підтримки ліквідності;

— надавати кредити Фонду гарантування вкладів фізичних осіб під заставу цінних паперів;

— здійснювати дисконтні операції з векселями і чеками;

— купувати та продавати на вторинному ринку цінні папери;

— відкривати власні кореспондентські та металеві рахунки у закордонних банках і вести рахунки банків кореспондентів;

— купувати та продавати валютні цінності з метою монетарного регулювання;

— розміщувати золотовалютні резерви самостійно або через банки, уповноважені ним на ведення валютних операцій, виконувати операції з золотовалютними резервами України;

— приймати на зберігання та в управління державні цінні папери й інші цінності;

— видавати гарантії і поруки відповідно до положення, затвердженого Радою Національного банку;

вести рахунок Державного казначейства України;
 виконувати операції з обслуговування державного боргу, пов'язані із розміщенням державних цінних паперів, їх погашенням і виплатою доходу за ними.

У Законі України «Про Національний банк України» під банківським наглядом розуміється «система контролю та активних упорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банку» [53].

Таке визначення не відповідає сучасним реаліям часу і є достатньо вузьким для розв'язання проблем, нагромаджених у банківському секторі. Так, В. Романишин та Ю. Уманців «банківський нагляд» розглядають у вузькому та широкому розуміннях. Причому за вузьким розумінням – це цілісний і неперервний моніторинг за діяльністю банків з метою забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи загалом, а в широкому – банківський нагляд є системою, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність фінансової системи країни, її безпеку і здоров'я [56, с. 255].

Згідно з чинним законодавством банківський нагляд в Україні проводиться єдиним державним органом – Національним банком, який поряд зі своїм наглядом ставить перед банківськими установами вимоги щодо обов'язкового постійного внутрішнього контролю з боку наглядової ради, внутрішнього та зовнішнього аудиту. Банківський нагляд класифікується за такими характерними ознаками: етапами здійснення, формами реалізації, встановленими вимогами.

Важливим завданням НБУ є надання комерційним банкам кредитів, що має на меті підтримку стабільності банківської системи та розширення її кредитних можливостей. Відповідно до законодавства України НБУ не

забороняється відкривати свої установи, філії та представництва в Україні та за її межами.

Національний банк України ставить перед собою такі задачі: забезпечення стабільності грошової одиниці; контроль розрахунків і валютних відносин; сприяння розвитку економіки, створення єдиного ринку України і його інтеграція у світову економіку; захист інтересів кредиторів і вкладників, інше

З огляду на зазначене, можна зробити висновок щодо правового статусу центрального банку – це державний орган управління з покладеними на нього особливими функціями у сфері грошово-кредитних відносин і банківської діяльності. Саме для реалізації цих функцій центральний банк наділяється відповідними державно-владними й цивільно-правовими повноваженнями. Він є самостійною юридичною особою, його майно відокремлене від майна держави, центральний банк може ним розпоряджатися як власник. Він не є комерційною організацією.

Варто зазначити, що особливістю правового статусу Національного банку України є те, що він є органом зі спеціальним статусом. Це означає, що він не належить до жодної гілки влади. Відповідна характерна особливість правової природи НБУ насамперед зумовлена його головною функцією – забезпеченням стабільності гривні. Саме для виконання цієї функції Національний банк повинен бути наділений певною самостійністю та незалежністю від інших органів державної влади.

2.2. Комерційні банки в Україні

Сучасні кредитно-банківські системи мають складну, багатоланкову структуру. Якщо за основу класифікації прийняти характер послуг, наданих клієнтам, то можна виділити три найважливіших елементи сучасної кредитної

НУБІП УКРАЇНИ

системи: центральний банк, комерційні банки, спеціалізовані фінансові застосування.

Розглянемо детальніше діяльність комерційних банків в Україні. На

НУБІП УКРАЇНИ

відміну від центрального банку вони покликані обслуговувати економічних суб'єктів – учасників грошового обігу: фірми, підприємства, сімейні господарства, державні структури. Саме через ці банки банківська система

обслуговує народне господарство відповідно до задач, що впливають з грошово-кредитної політики центрального банку. Тому комерційний банк

НУБІП УКРАЇНИ

можна розглядати як фундамент всієї банківської системи, вершиною якої є центральний банк.

Комерційні банки відносяться до особливої категорії ділових підприємств

– фінансових посередників. Вони залучають капітали, заощадження населення

НУБІП УКРАЇНИ

та інші вільні грошові кошти, які вивільняються у процесі господарської діяльності та надають їх у тимчасове користування іншим економічним агентам, які потребують додатковий капітал. Фінансові посередники

виконують, таким чином, важливу народногосподарську функцію,

забезпечуючи суспільство механізмом міжгалузевого та міжрегіонального

НУБІП УКРАЇНИ

перерозподілу грошового капіталу.

Комерційні банки є основою кредитної системи. Вони утворюються як акціонерні товариства або на пайових засадах і є кредитними установами

універсального характеру. Вони пов'язані з усіма сферами та фазами

НУБІП УКРАЇНИ

відтворення. Характерна риса комерційних банків - повна самостійність підприємств у сфері торгівлі позичковим капіталом. Вони провадять кредитну політику на свій страх і ризик, що сприяє оперативному впливу банків на

економіку.

Комерційні банки є багатофункціональними застосуваннями, що оперують

НУБІП УКРАЇНИ

у різних секторах ринку позичкового капіталу. Великі комерційні банки надають клієнтам повний спектр послуг, включаючи кредити, прийом депозитів розрахунків і т.д. Цим вони відмінні від спеціалізованих застосувань, що

обмежені визначеними функціями. Комерційні банки традиційно відіграють роль базової ланки кредитної системи. Переплетення функцій різних видів кредитних заснувань і популярність універсального типу банку створює певні

труднощі для визначення понять банк і банківська діяльність. Найчастіше головною ознакою банківської діяльності вважається прийом депозитів і видача кредитів.

Поняття "банк" має економічне і юридичне значення. Загально прийняте визначення банку в юридичному аспекті - кредитна організація, що має виключне право здійснювати в сукупності наступні банківські операції:

залучення у вклади коштів фізичних і юридичних осіб, розміщення зазначених засобів від свого імені і за свій рахунок на умовах повернення, платності, терміновості, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб".

Банківськими операціями є операції, що можуть здійснювати винятково банки й інші кредитні організації. До таких операцій відносяться:

- 1) залучення коштів фізичних і юридичних осіб у внески (до запитання і на певний термін);
- 2) розміщення зазначених вище притягнутих засобів від свого імені і за свій рахунок;
- 3) відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб;
- 4) здійснення розрахунків з доручення фізичних і юридичних осіб, у тому числі банків-кореспондентів, по їхньому банківському рахунку;
- 5) інкасація коштів, векселів, платіжних і розрахункових документів і касове обслуговування фізичних і юридичних осіб;
- 6) купівля-продаж іноземної валюти в наявній і безготівковій формах;
- 7) залучення у внески і розміщення дорогоцінних металів;
- 8) видача банківських гарантій.

При цьому тільки банки мають виключне право здійснювати в сукупності наступні операції: залучення у внески коштів фізичних і юридичних осіб, розміщення зазначених засобів від свого імені і за свій рахунок на умовах

зворотності, платності, терміновості, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Комерційні банки - основна ланка кредитної системи країни, до якої належать кредитні установи, що здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на принципах комерційного розрахунку. Для цього вони використовують не лише свій власний, а й запозичений фінансовий капітал у вигляді внесків, депозитів, міжбанківських кредитів інших джерел. До того ж запозичені кошти, як правило, значно перевищують обсяг власного капіталу комерційних банків.

Основною метою комерційних банків, які стали створюватися в Україні з 1989 року, було оперативне отримання їх засновниками і клієнтами широкого спектра банківських послуг (включаючи отримання кредитів), розв'язання засновниками за допомогою власного банку своїх групових або індивідуальних проблем, отримання максимального прибутку для своїх акціонерів або пайовиків, а також власного розвитку [57].

За функціями та характером діяльності відповідно до ст.334 Господарського кодексу України банки в Україні можуть функціонувати як універсальні та спеціалізовані банківські установи.

Універсальні банки - кредитні установи, що здійснюють усі основні види банківських операцій: депозитні, кредитні, розрахункові, фондові, довірчі та ін.

Універсальними є комерційні банки Німеччини, Швейцарії, Австрії та інших країн.

Спеціалізовані банки – банки, які діють у вузько спрямованій сфері діяльності, або банки, які обслуговують певні галузі економіки, що функціонують в означеному сегменті ринку [58, с.124].

В межах реалізації принципу спеціалізації банків окремо слід дослідити потенціал спеціалізації окремих банківських установ, адже створення спеціалізованих банків відіграє значну роль у забезпеченні сталого економічного зростання держави та вирішенні соціальних проблем її розвитку.

Слід зазначити, що статусу спеціалізованого банку, крім ощадного, банк набуває в разі, якщо більше 50% його активів є активами одного типу:

1) для інвестиційного банку – емісія та розміщення цінних паперів, що здійснюються за рахунок грошових коштів приватних інвесторів;

2) для іпотечного банку – активи, розміщені під заставу землі чи нерухомого майна;

3) для розрахункового (клірингового) банку – активи, що розміщуються на клірингових рахунках.

Таким чином, можна виділити наступні різновиди спеціалізованих кредитних банків:

- інвестиційні банки, що мобілізують ресурси та надають позики шляхом випуску і розміщення облігацій та інших зобов'язань;

- ощадні банки - банківські установи, основною функцією яких є залучення заощаджень і тимчасово вільних коштів населення;

- банки розвитку (функціонують на національному та локальному рівнях), які здійснюють кредитування промисловості в масштабах усієї країни або ж окремих галузей економіки. Серед цих банків переважають державні банківські інститути, але існують і змішані - за участю приватного національного та іноземного капіталу;

- іпотечні банки - спеціалізовані комерційні банки, які у своїй діяльності в основному спираються на довгострокове іпотечне кредитування та фінансування операцій з нерухомістю.

У сучасних умовах комерційні банки – це основна ланка кредитної системи країни, до яких належать кредитні установи, що здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на принципах комерційного розрахунку. Для цього вони використовують не лише свій власний, а й

запозичений фінансовий капітал у вигляді векселів, депозитів, міжбанківських кредитів та інших джерел.

Сучасні комерційні банки є багатofункціональними установами, які діють в різних секторах ринку позичкового капіталу і фактично займаються

всіма видами кредитних і фінансових операцій, пов'язаних з обслуговуванням господарської діяльності своїх клієнтів. Враховуючи, що основне навантаження щодо фінансово-кредитного обслуговування припадає саме на комерційні банки, їх часто називають "супермаркетами фінансового ринку".

Спостерігаються тенденції розмежування функцій та операцій комерційних банків з метою універсализації їхньої роботи, підвищення ефективності банківської діяльності та одержання прибутків.

Різноманітність послуг, що надаються комерційними банками, не означає, що всі вони виконують однаковий набір операцій. Кожен банк визначає сферу своєї діяльності, виходячи із потреб клієнтури, яку він обслуговує. Проте існує ряд основних, базових функцій комерційного банку, які дозволяють зарахувати даний фінансовий інститут до установ банківської системи. До таких основних функцій комерційного банку, що визначають його економічну суть, слід віднести: посередництво в кредиті, посередництво в розрахунках і платежах, випуск кредитних знарядь обігу.

У широкому розумінні комерційний банк - це будь-який банк, що функціонує на другому рівні банківської системи. Таке трактування комерційного банку характерне для української практики, в якій всі банки, крім універсальних, по суті, називаються комерційними.

У вузькому розумінні комерційний банк - це банк, що виконує певний набір базових операцій та єдиною метою якого є отримання максимального прибутку.

Комерційні банки -- це "банки для всіх". Вони мають справу з різними клієнтами - від дрібних вкладників до великих фірм. Комерційний банк - юридична особа, яка на підставі ліцензії НБУ має виняткове право здійснювати такі операції як: залучення у внески грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення цих коштів від свого імені, на своїх умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Основною метою комерційних банків, які стали створюватись в Україні з 1989 року, було оперативне отримання їх засновниками і клієнтами широкого

спектра банківських послуг (включаючи отримання кредитів), розв'язання засновниками за допомогою власного банку своїх групових або індивідуальних проблем, отримання максимального прибутку для своїх акціонерів або пайовиків, а також для власного розвитку.

Комерційні банки не мають права здійснювати операції на некомерційних засадах. Не повинні використовуватися кошти підприємств, які зберігаються на рахунках у банку, на безвідплатній основі. Підприємствам мають сплачуватися проценти за користування такими коштами.

В умовах комерціалізації банківської діяльності кредитні ресурси мають розміщуватися з найбільшою вигодою для банку і позичкодержувачів за дотримання загальнодержавних інтересів. Кошти, що акумулюються банками, повинні спрямовуватися передусім на здійснення ефективних проєктів, які забезпечують розвиток пріоритетних галузей і сфер економіки прискорення науково-технічного прогресу, нарощування виробництва товарів народного споживання і послуг, вирішення інших соціально важливих завдань.

Комерційні банки - це багатопрофільні кредитні інститути, що здійснюють фінансові операції та послуги, пов'язані з обслуговуванням клієнтів у всіх секторах економіки.

У сучасних умовах функціонує велика кількість банків. Залежно від того або іншого критерію їх можна класифікувати так:

-за формою власності: державні, акціонерні, кооперативні, приватні та змішані;

-за організаційно-правовою формою: банки, які утворюються у формі акціонерного капіталу (акціонери товариства відкритого і закритого типів), товариства з обмеженою відповідальністю (пайові) або кооперативні;

-за територіальною ознакою: міжнародні, загальнонаціональні, регіональні, та міжрегіональні що обслуговують декілька регіонів країни;

-за національною належністю: національні та іноземні;

-за функціями та характером діяльності: депозитні, універсальні та спеціалізовані банківські установи;

НУВБІП УКРАЇНИ
 -залежно від розміру активів комерційні банки поділяються на малі, середні, великі та найбільші.

Комерційний банк, розміщуючи грошові кошти в активи, постійно стежить, щоб частина коштів знаходилась у вигляді обов'язкових та вільних резервів і терміни вкладень в активи відповідали термінам залучення коштів в пасиви. Крім того, кредитні операції банків призводять до появи додаткових коштів в пасивах. Все це вимагає від банку управління активами та пасивами в їх взаємозв'язку як єдиним комплексом банківської діяльності.

НУВБІП УКРАЇНИ
 Крім операцій, пов'язаних з формуванням банківських пасивів та активів, комерційні банки займаються і іншими видами діяльності, які дістали назву банківських послуг. До банківських послуг належать: розрахункові, касові, трастові (довірчі), посередницькі, консультаційні та інші. Істотною ознакою банківських послуг є те, що для їх надання банку не потрібні додаткові ресурси.

НУВБІП УКРАЇНИ
 Свою діяльність щодо надання послуг банк здійснює як правило у процесі проведення пасивних і активних операцій. Доходи від послуг банки отримують не у вигляді відсотків, а у формі комісійних виплат. Банківські послуги приносять банку стабільний дохід і є практично без ризиковим видом діяльності.

НУВБІП УКРАЇНИ
 За способом відображення у балансі операції комерційних банків поділяються на:

- активні (вкладення коштів);
- пасивні (залучення ресурсів);

НУВБІП УКРАЇНИ
 позабалансові (не відображають руху коштів, а тому до певного часу, тобто поки не відобразяться в доходах чи видатках банку, в балансі не визначаються).

Комерційні банки є суб'єктами підприємницької діяльності та функціонують згідно з такими принципами:

НУВБІП УКРАЇНИ
 1. Комерційний розрахунок: доходи покривають витрати, відсутнє право на отримання державних субсидій, безпосередньою метою діяльності є отримання прибутку при розумному ризику. Основним джерелом прибутку є

банківський процент. Першоосновою процента є додатковий продукт, створений у виробництві, а на поверхні явищ прибуток банків виступає переважно як різниця між сумою процентів, отриманих за надані банком кредити і виплачених по внесках клієнтів.

2. Автономія: банки отримали право самостійно здійснювати ціноутворення банківських продуктів у межах діючих обмежень, тобто самостійно встановлюють відсоткові ставки за депозитами та кредитами, розміри тарифів на розрахунково-касове обслуговування тощо.

3. Самоуправління: банки самостійно визначають стратегію і тактику свого розвитку, своєї діяльності без втручання держави.

4. Комерційні банки належать до категорії підприємств – фінансових посередників і працюють за принципом: «Подешевше купити – подорожче продати». Виходячи з цього банк з повним правом можна назвати спекулятивним підприємством. Певна річ, спекуляція зі сторони банку має свої межі. Будь-хто має право торгувати, але для цього спекуляція повинна носити «цивілізований» характер. Для приборкання її аморальних якостей вона повинна спиратись на законодавство, не суперечити йому, для здійснення комерції кожен банк повинен мати рівні інформаційні можливості про кон'юнктуру ринку. В таких умовах спекуляція втрачає свій кримінальний відтінок і стає нормою підприємництва. Від того наскільки успішно «спекулює» банк, залежить його дохідність та ефективність діяльності.

5. Всі гроші, всі ресурси банку повинні максимально працювати. З позиції комерції не повинно бути ресурсів, які даремно лежать. Реальність однак така, що якась частина коштів знаходиться в резервах, обертається повільно, або не обертається зовсім. З позиції бізнесу це не природно, тому завжди корисно знати, що прибуток тим вищий, чим вища частка кредитів по відношенню до банківських резервів.

6. Банківська комерція повинна діяти за принципом все для клієнта. Це означає, що банк несе повну відповідальність за клієнта, забезпечує його прибуток. На перший погляд здається, що даний принцип не узгоджується з

принципом дохідності самого банку. Разом з тим ніякого протиріччя між цими принципами не існує. На практиці все повинно бути на взаємовигідній основі: перш за все прибуток клієнта, а потім прибуток банку. Вірно і те, що прибуток клієнта – це не єдина мета, а основа для одержання прибутку банку.

Забезпечуючи прибуток клієнту, банк реалізовує і свій власний інтерес.

Світова практика виробила два принципи побудови комерційних банків:

– принцип сегментування, коли банківська діяльність обмежена певним видом операцій чи сектором грошового ринку;

– принцип універсальності, коли будь-які обмеження на діяльність банків на грошовому ринку знімаються.

Незалежно від принципу, на який орієнтується банківське законодавство, комерційні банки в кожній країні істотно відрізняються.

Ощадні банки – спеціалізуються на кредитуванні населення за рахунок залучення невеликих за розмірами строкових депозитів.

Ощадні і кредитні асоціації засновуються у вигляді акціонерних товариств або взаємних фондів. Основними джерелами фінансових ресурсів ощадних та кредитних асоціацій виступають різні види депозитів: ощадні, строкові та чекові. Основні активи асоціацій — це заставці, цінні папери, забезпечені заставними, та державні цінні папери. Заставні можуть мати як фіксовану, так і плаваючу процентну ставку.

У свій час зростання процентних ставок на ринку та неможливість диверсифікувати свої операції із-за законодавчих обмежень призвели до кризи ощадних та кредитних асоціацій у США. В результаті реформи ощадних інститутів були обмежені їх вкладення в позики, забезпечені нерухомістю, до чотирикратного розміру власного капіталу замість 40% обсягу активів, а також вилучені з портфеля цінних паперів облігації низької якості. Вимоги до власного капіталу стали такими самими, як до капіталу комерційних банків, і почали враховувати ризиковість активів.

Поступове регулювання діяльності ощадних та кредитних асоціацій, надання їм можливості здійснювати інші банківські операції значною мірою

привели до вивелювання відмінностей між асоціаціями та комерційними банками, а також до зміцнення їх конкурентної позиції на ринку фінансових послуг

Завдяки послабленню державного регулювання ощадні та кредитні асоціації тепер мають змогу вкладати кошти в споживчі кредити на поліпшення житла, освіти, купівлю автомобілів, кредитні картки тощо, їм дозволено також вкладати кошти в комерційні, корпоративні та сільськогосподарські кредити, а також у муніципальні цінні папери та корпоративні облигації. Джерела фінансових ресурсів ощадних і кредитних асоціацій на сьогодні розширились за рахунок депозитів до запитання, активізації процесу залучення коштів на грошовому ринку, а також можливості залучати ресурси на федеральному рівні через відповідні структури, що підпорядковуються державі.

Ощадні банки з'явилися значно раніше ощадних та кредитних асоціацій і є порівняно більшими за обсягом активів фінансовими інститутами. Як і ощадні та кредитні асоціації, ощадні банки залучають кошти інвесторів у вигляді депозитів та надають позики під заставу нерухомості. На відміну від ощадних та кредитних асоціацій ощадні банки створюються переважно у вигляді взаємних фондів, коли власники депозитів виступають власниками банку. І ощадні банки, і асоціації мають подібну структуру активів, однак для ощадних банків допускається більший рівень їх диверсифікації. Вони мають більші можливості на ринку порівняно з асоціаціями щодо формування портфеля активів, управління ліквідністю та ризиком.

Розширення протягом останніх років можливостей ощадних банків та падання їм права провадити інші банківські операції¹⁰ крім надання позичок під заставні, дало змогу зберегти цим інститутам у багатьох країнах задовільну конкурентну позицію на ринку.

Основні напрями державного регулювання діяльності ощадних інститутів подібні до банківської діяльності. Це регулювання процентних ставок по депозитах, регулювання видів діяльності, які можуть здійснювати ощадні

інститути, вимоги до адекватності капіталу, обмеження на джерела формування фінансових ресурсів і на види активів, в які можливо інвестувати кошти.

Ощадну справу в Україні здійснюють Ощадний банк України та інші комерційні банки. Ощадний банк є спеціалізованим банком, що відповідає за ефективну організацію ощадної справи в державі, забезпечує впровадження прогресивних форм розрахунково-кредитного та касового обслуговування населення, проводить кредитування населення, здійснює валютне обслуговування громадян України та іноземних громадян, проводить операції з цінними паперами, надає різноманітні платні послуги. Штат Ощадного банку

на сьогодні становить близько 34 000 працівників, а його частка в загальних активах банківського сектору країни — близько 10%. Філії Ощадного банку розміщені в усіх обласних та районних центрах України.

Процентні ставки за вкладами населення Ощадний банк України встановлює в межах максимальних процентних ставок, визначених Національним банком. Держава гарантує збереження вкладів і цінних паперів громадян в Ощадному банку України та їх видачу вкладникам за першою вимогою.

Грошові кошти, залучені Ощадним банком України, передаються за плату Національному банку або використовуються ним для кредитування населення та здійснення інших банківських операцій.

Вкладниками Ощадного та комерційних банків можуть бути громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства. Приймання грошей на вклади здійснюється банками з видаванням вкладникам відповідних вкладних документів. Вкладники можуть розпоряджатися вкладами, одержувати за ними дохід у вигляді процентів чи в іншій формі, а також здійснювати безготівкові розрахунки.

Вкладниками банків можуть виступати як повнолітні, так і неповнолітні особи. Неповнолітній, який сам вносить вклад на своє ім'я, розпоряджається ним самостійно. Вкладами, зробленими будь-якою особою на ім'я неповнолітнього, розпоряджаються до досягнення неповнолітніми 15 років

НУБІП УКРАЇНИ

батьки або інші законні представники неповнолітнього, що досягненні неповнолітніми 15 років — самі неповнолітні, але за згодою своїх батьків або інших законних представників.

Доходи за вкладами не підлягають оподаткуванню. Фізичні та юридичні

НУБІП УКРАЇНИ

особи при оформленні документів про перехід вкладів у спадщину звільняються від сплати державного мита.

Вклади, одержані в порядку успадкування, не підлягають оподаткуванню.

Вкладники мають право зробити заповідальне розпорядження банкові про видачу вкладу в разі своєї смерті будь-якій особі, організації або державі

НУБІП УКРАЇНИ

відповідно до законодавства. Вклад, за яким не зроблено заповідального розпорядження, в разі смерті вкладника банки видають спадкоємцям у порядку, встановленому законодавством України.

Реформування Ощадного банку в Україні, як і в інших країнах з

НУБІП УКРАЇНИ

перехідною економікою, є необхідною умовою успішних ринкових перетворень і може відбуватися за такими напрямками:

1) за Ощадбанком залишається статус державного. При цьому він буде здійснювати розрахункові операції для населення, залучати депозити та надавати інші послуги. Кошти населення використовуватимуться для надання кредитів для фінансування спорудження житла та придбання державних цінних паперів;

2) ощадний банк трансформується в банк, який здійснює свою діяльність в такому самому регулятивному оточенні, що й інші комерційні банки. Це може мати сенс у разі, коли обсяги та дохідність операцій по обслуговуванню населення потрібною мірою перевищуватимуть досить значні операційні витрати банку;

3) банк розподіляється на кілька банків з наступною приватизацією останніх;

НУБІП УКРАЇНИ

4) банк ліквідується, а окремі його відділення продаються комерційним банкам;

5) банк трансформується в комерційний банк з продажем близько половини відділень на приватизаційних аукціонах.

Іпотечні банки – здійснюють кредитні операції на тривалій строк, під заставу нерухомості.

Ощадні банки та ощадні і кредитні асоціації є фінансовими інститутами, які залучають кошти інвесторів у вигляді депозитів та надають позики під заставу нерухомості. Основним видом діяльності таких інститутів є фінансування купівлі нерухомості. Позики ощадних інститутів переважно мають довгостроковий характер — від 10 до 30 років. При наданні позичок під

фіксований процент мінливість процентних ставок на ринку призводить до нестабільності прибутків ощадних інститутів, а зростання процентних ставок на ринку — до значних збитків.

Іпотечні банки надають довгострокові кредити, які забезпечуються внесенням запису іпотек, або іпотечних боргів, на земельне ділення, під яке видається позичка. Якщо іпотечні банки для гарантії позик використовують тільки іпотечні борги, то в діловому спілкуванні залишаються поняття "іпотечний банк" та "іпотечний кредит".

Завдяки своїй довгостроковості (20-30 років) іпотечні кредити особливо зручні для фінансування в тих випадках, коли виплата відсотків і погашення кредиту можливі тільки з поточних, як правило, невисоких доходів, тобто невеликими внесками. Наприклад, при фінансуванні будівництва житлових будинків під оренду погашення іпотечної позики можливо тільки з надходжень орендної плати. Це стосується також фінансування сільськогосподарських підприємств з метою розширення земельних угідь (покупка додаткових ділянок землі) або будівництва житлових і підсобних приміщень, оскільки приріст доходів у сільському господарстві відносно невисокий.

Засоби для надання кредитів іпотечний банк отримує від продажу заставних листів. Це надійні, що приносять тверді відсотки боргові зобов'язання банку по відношенню до власників. Випускаються заставні листи

надаються банком та гарантованими іпотеками або іпотечними боргами позиками.

Однак не кожна земельна ділянка може бути об'єктом іпотечного банку,

так як забезпечення безпеки кредиту визначається вартістю закладного об'єкта.

Іпотечні банки мають в економіці подвійне значення: як соціальні інститути, що забезпечують довгострокові земельні кредити, і як емітенти заставних листів, що є найбільш безпечним вкладень капіталу і приносять відсотки.

Іпотечні банки є посередниками між вкладенням капіталу і реальним кредитом. Капітал власника заставних листів забезпечується не одним об'єктом, а сукупністю всіх об'єктів банку, які гарантують його позики. Таким чином, відбувається розсіювання ризику. На відміну від приватної особи, яка надає

позику під один об'єкт, банк має можливість призначати дуже низькі ставки погашення, так як кошти, що надходять від численних позичальників, можуть бути використані для нових кредитів.

Інвестиційні та інноваційні банки спеціалізуються на акумуляції тимчасово вільних коштів на тривалі строки (у тому числі через облігаційні позики) і надання довгострокових кредитів.

Іпотечні банки надають також позики різним комунальним громадським структурам. У атом випадку позику забезпечується не іпотеками, а коштами, які отримуються за рахунок податків. Джерелом коштів для комунальних позик є

випускаються банком комунальні (громадські) заставні листи. Вони відрізняються від звичайних заставних листів лише способом гарантування.

Види діяльності, якими можуть займатися іпотечні банки поряд з основною, включають також вкладення коштів у цінні папери під певні відсотки, видачу позик під заставу цінних паперів, а також деякі фінансові послуги.

Іпотечному банку заборонена побічна діяльність, пов'язана з ризиком. Наприклад, банк може купувати ділянки у своїх боржників лише в ілях запобігання збиткам, будівництва адміністративних будівель для своїх потреб

або жила для своїх співробітників; спекуляцією земельними ділянками банку займатися заборонено.

Законодавчі обмеження в інтересах утримувачів заставних листів роблять іпотечні банки спеціальними інститутами, а не універсальними банками. Тільки три банки в Німеччині в силу сформованих традицій є змішаними іпотечними банками.

У зв'язку з тим що іпотечні позики забезпечують випускаються банком цінні папери, іпотечні банки зобов'язані при виборі заставних об'єктів і визначенні величини позики керуватися строгими приписами. За законодавством, позики можуть видаватися лише під земельні ділянки, приносять кожному власникові стабільний дохід. Величина позики за законом не може перевищувати 60% (гранична величина позики до вартості об'єкта) ретельно підрахованої вартості земельної ділянки (заставна вартість).

Для підрахунку заставної вартості в кожному іпотечному банку є відповідні інструкції, які розробляються правлінням банку і завіряються державними органами нагляду в сфері фінансової діяльності.

Засоби для надання кредиту банк видобуває шляхом продажу заставних листів. Таким чином, умови, на яких банк може надати кредит, залежать від положення на ринку цінних паперів. Заставні листи зазвичай продаються нижче номіналу, на основі біржового курсу боргових зобов'язань. Курс продажу, однак, не відповідає чистому виторгу, одержуваному банком від продажу заставних листів. Основна причина полягає в тому, що іпотечні банки змушені продавати свої цінні папери через інші банківські установи, головним чином через комерційні банки. За цю посередницьку діяльність іпотечний банк платить мито, так звану боніфікація (чиста виручка дорівнює курсу продажу мінус боніфікація). Наприклад, банк продає заставні листи на номінальну суму 100 000 дол. США і отримує за вирахуванням боніфікації 97% цієї суми, тобто 97 000 долл. Крім боніфікації банк несе та інші витрати (реклама, друкування цінних паперів, обробка заявок та ін.), які також віднімаються з виручки від

продажу цінних паперів. Це означає, що банк може виплатити суму кредиту менше 97%, наприклад 95%.

Втрата на курсі цінних паперів при продажу їх нижче номінальної ціни відшкодовується банку не відразу, а в процесі погашення кредиту, коли позичальник, що одержав 95% суми, виплачує 100%. Випускаючи заставні листи, банк зобов'язується виплачувати по ним тверді відсотки на весь час дії емісії. Крім того, банк несе власні поточні витрати. Отже, процентна ставка повинна покривати не тільки виплату відсотків власникам цінних паперів, а й поточні витрати банку. Наприклад, банк продає 6% -і заставні листи. Значить, кредити, надані за кошти від їх продажу, повинні обкладатися процентною ставкою не менше 6,5%.

Оскільки іпотечний банк не змінює відсотка виплат за заставними листами протягом усього терміну їх дії, він може і своїм позичальникам па цей термін встановлювати твердий відсоток погашення кредиту. Цим і відрізняються кредити, що надаються за рахунок продажу заставних листів, від кредитів ощадбанків або інших банківських установ. В даний час заставні листи випускаються на термін 10 років.

Перед новою емісією здійснюється коректування умов надання кредиту відповідно до стану ринку цінних паперів. У разі зниження відсотка за заставними листами, як правило, зменшується відсоток за кредитом.

Іпотечні банки надають боржникам право дострокової виплати кредиту (повністю або частково) після закінчення договірного терміну виплати відсотків. Загалом термін виплати відсотків встановлюється не менше ніж 10 років, тобто час дії заставних листів. Якби позичальник мав право повернути кредит незабаром після його отримання, банк опинився б в сумнівному становищі, коли він був би змушений виплачувати відсотки по цінних паперах, не маючи надходжень відсотків за кредити.

У ряді випадків іпотечні банки надають кредити спільно з ощадними банками.

Заставні листи є борговими зобов'язаннями банку перед їх власниками з виплатою твердих відсотків, забезпеченими привілейованими й іпотечними боргами. Заставні листи є довгостроковими борговими зобов'язаннями, що гарантують вкладникам капіталу стабільний приріст на тривалий термін.

Як і інші данцюгові папери, застава листи можуть бути в будь-який момент продані за біржовим курсом. Заставні листи забезпечуються сукупністю іпотечних кредитів, виданих банком. Всі застава права заносяться в спеціальний реєстр, який знаходиться під контролем державної довіреної особи. Своім підписом на застава листи він підтверджує наявність необхідного

покриття. У разі банкрутства іпотечного банку власники заставних листів мають привілейоване право перед усіма іншими кредиторами банку.

В даний час банки переходять на емісію без випуску цінних паперів.

Покупець отримує депозитний сертифікат, який підтверджує право на часткову власність глобального сертифіката в банку цінних паперів. Депозитний банк і займається нарахуванням належних відсотків.

Право на отримання (повернення) вартості заставного листа після закінчення терміну його дії закінчується тільки через 30 років.

Специфічна діяльність іпотечних банків обумовлює формування їх пасивних і активних операцій, які суттєво відрізняються від операцій комерційних, ощадних та інвестиційних банків, що підтверджує баланс іпотечного банку

Облікові і депозитні банки спеціалізуються на здійсненні короткострокових депозитних і кредитних операцій.

Акціонерні банки формують свій Статутний фонд шляхом випуску і розміщення акцій банку. Всі емітовані акції повинні бути іменними. Випускати акції на пред'явника в Україні законом заборонено. Власником капіталу є банк.

Акціонери не мають права вимагати повернення своїх внесків.

Банки у виді ТОВ формують свій Статутний фонд за рахунок внесків учасників. При цьому кожний учасник зберігає право власності на свою частку.

Відповідальність кожного учасника обмежена розміром його внеску до Статутного фонду.

Кооперативні банки створюються за територіальним принципом: місцеві та центральні кооперативні банки. Кожний учасник не залежно від розміру його внеску має 1 голос. Мінімальна кількість учасників банку (в межах області) – 50 осіб. Клієнтами кооперативного банку можуть бути тільки його учасники.

Також банки можна поділити за розміром Статутного фонду та за розміром їх активів.

За розміром Статутного фонду банки поділяються на:

- малі до 5 млн. євро (мінімум 1 млн. євро); середні – 5-10 млн. євро.
- великі – 10 – 30 млн. євро.
- найбільші – понад 30 млн. євро.

За розміром активів, на:

- малі до 50 млн. грн.; середні – 50 – 100 млн. грн.
- великі 100 млн. грн. – 1 млрд. грн.
- найбільші – понад 1 млрд. грн.

Спеціалізовані банки обмежують свою діяльність невеликим колом операцій або функціонують у вузькому секторі ринку, або обслуговують окремі галузі економіки (ощадні, іпотечні, банки споживчого кредиту, банки підтримки, гарантійні, розрахункові (клірингові) банки або палати).

Універсальні банки виконують широкий спектр банківських операцій, охоплюють багато секторів грошового ринку та галузей економіки. В Україні більшість банків універсальні, їм заборонено здійснювати діяльність лише в сфері торгівлі, матеріального виробництва і страхування.

Для фінансового забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки необхідним є створення інституцій, які здатні забезпечити кредитними ресурсами процеси створення та реалізації розвитку інновацій. Виконання цих завдань необхідно покласти та спеціалізовані інноваційні банки [59, с.28]. В сучасних умовах розвитку цифрових технологій і запровадження практики

створення «віртуальних» (яких доцільніше іменувати онлайн-овими) суб'єктів надання банківських послуг, пропонується в межах науки адміністративного права визначити особливості правового статусу суб'єкта банківської системи який здійснює виключно дистанційне надання банківських та інших фінансових послуг та дистанційну верифікацію клієнтів – онлайн-банк.

Цей різновид банку є найбільш прогресивним, зручним та перспективним. Клієнту немає необхідності здійснювати переміщення з метою отримання банківських послуг. Саме тут і з'являються великі можливості для банку в наданні послуг, а для клієнта – в максимально зручному шляху отримання цих послуг. Перевагами онлайн-банку є, зокрема, такі: зручний спосіб ведення банківських операцій, надійність, оперативність, відсутність потреби у формуванні мережі філій і штату працівників тощо.

В той же час, серед проблем розвитку онлайн-банків в Україні називаються:

- недостатній рівень довіри клієнтів даному виду банків в порівнянні з традиційними банками через низький рівень обізнаності та високий рівень шахрайства в сфері онлайн-банкінгу;

- недостатній рівень фінансування та урегульованості питання щодо можливості впровадження світового досвіду використання сучасних технологій (зокрема, ефективних електронних автоматизованих методів обліку пасажироперевезень в міському пасажирському транспорті, незважаючи на прийняття Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впровадження автоматизованої системи обліку оплати проїзду в міському пасажирському транспорті»);

- законодавча вимога проведення очної ідентифікації клієнта у відділенні банку (незважаючи на можливість відкриття вкладу або оформлення кредиту онлайн з наступним підписанням документів, доставлених кур'єрською службою банківської установи);

- недосконалість мобільних додатків та низький рівень доходів більшої частки населення України, що унеможливує широке розповсюдження

мобільних пристроїв відповідного рівня (наприклад, мобільних телефонів з NFC-чіпами тощо) [60, с.53].

Теоретична розробка основ правового статусу онлайн-банків повинна виходити з положень чинного законодавства та підходів, що обрані законодавцем для визначення статусу інноваційних банківських установ. Як вже зазначалося, основними нормативними актами, що регулюють сферу надання онлайн-банківських послуг залишаються Закони України «Про банки та банківську діяльність», «Про ліцензування певних видів господарської діяльності», «Про фінансові послуги та регулювання ринків фінансових послуг».

Як зазначають фахівці в сфері ліцензування онлайн-банків, обсяг і вид необхідних для здійснення онлайн-банківської діяльності ліцензій залежить безпосередньо від обсягу послуг, які передбачається надавати онлайн-банком.

Однак, оскільки повноцінний онлайн-банк передбачає не лише надання послуг кредитування, то мінімальний пакет послуг такого банку повинен включати підтримку поточних клієнтських рахунків та можливість клієнту використовувати розміщені на ньому кошти для платежів. Відповідно до чинного законодавства відкриття та ведення поточних рахунків є виключно банківською діяльністю, що передбачено ст. 47 Закону України «Про банки та банківську діяльність». Даний факт ускладнює ведення діяльності онлайн-банками. На відміну від деяких європейських держав, надання «обмежених» ліцензій вітчизняним законодавством не передбачено. Тому проект онлайн-банку, що передбачає ведення клієнтських рахунків, можливий лише на базі класичного банку [61].

Аналогічні труднощі фіксуємо і в питанням випуску платіжних карток, які хоча й можуть обслуговуватися різноманітними платіжними системами, однак емітентом платіжної картки може бути лише банк, який уклав договір з відповідною платіжною організацією (ст. 14 Закону України «Про платіжні системи та переказ грошей») [62]. Таким чином, діяльність онлайн-банк в Україні вимушений співпрацювати з діючим комерційним банком.

Виходом з даної ситуації фахівці називають відкриття рахунків та емісія платіжних інструментів за кордоном [61]. Попри те, що таке рішення корелюється з чинним законодавством, однак банківське обслуговування закордонних банків коштує дорожче, що зумовлює підвищення плати за обслуговування карткового рахунку до умов, за яких такий продукт буде неконкурентноздатним на вітчизняному ринку.

Найбільш раціональним є створення та ліцензування нового банку з метою надання онлайн-послуг та ведення банківської діяльності. Однак, відкриття банку з нуля покладає на засновників значний фінансовий тягар та суперечить ідеї стартанів, на яких будуються сучасні онлайн-банки.

Крім того, вітчизняне законодавство утруднює ведення банківської діяльності онлайн-банками. Так, п.п.18-20 Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженої Постановою Нацбанку №492 від 12.11.2003 р., передбачають достатньо суворі норми ідентифікації та верифікації клієнтів. Зокрема, відкриття поточного рахунку обов'язково припускає пред'явлення паспорта та ідентифікаційного номера банківському працівнику [63]. Це значно звужує можливості відкриття нових рахунків онлайн або з мобільних додатків.

Враховуючи, що установи банківських відділень, куди міг би з'явитися клієнт для відкриття рахунку, повністю суперечить ідеї онлайн-банкінгу, виходом з цієї ситуації може бути безпосередня явка співробітника онлайн-банку до клієнта для проведення ідентифікації. Звичайно, це несе додаткові витрати, які потрібно враховувати у фінансовому плануванні [61].

Всі зазначені вище особливості правового регулювання даної сфери правовідносин сьогодні не дозволяють ефективно впроваджувати інновації у сфері банківського обслуговування. Однак, слід констатувати, що намічені тенденції у еволюції підходу Національного банку України дають підстави очікувати позитивних змін у регулюванні найближчим часом.

Підсумовуючи вищезгадане, пропонується законодавчо диференціювати окремі види спеціалізованих банків, які здійснюють надання конкретних

банківських послуг за певними напрямками. На підставі вищезазначеного пропонується визначити напрямок банківської діяльності і спеціалізацію банку як критерій до класифікації суб'єктів банківської системи. В межах даної

класифікації банки пропонується поділяти спеціалізовані банки на іпотечні, інвестиційні, інноваційні, галузеві (промислові, земельні, аграрні), онлайніві, споживчі, пенсійні.

Практичне значення виділення окремих видів спеціалізованих банків полягає в можливості надання спеціального правового статусу окремим видам банків з метою сприяння реалізації державної політики в окремих сферах суспільного життя та з метою підвищення ефективності управління окремими ланками банківської системи. Координаційна функція держави в регулюванні банківської діяльності зможе отримати новий зміст з урахуванням сучасних тенденцій розвитку фінансових відносин в державі.

Однак у сфері створення і функціонування суб'єктів банківської діяльності сьогодні існує ряд проблемних питань. Одним з таких, як показує практика, є не врегульованість питання відновлення банківської ліцензії у разі визнання неправомірним її відкликання за рішенням суду. Відсутній також належний правовий механізм виведення у таких випадках ліквідатора – Фонду

гарантування вкладів фізичних осіб. Більш того, згідно ч. 7 ст. 77 Закону України «Про банки і банківську діяльність» розпочата процедура ліквідації банку не може бути зупинена/припинена, у тому числі в разі визнання

протиправними (незаконними) та скасування індивідуальних актів

Національного банку України та/або Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, що були підставою для її початку. Така ситуація фактично унеможливає реалізацію конституційного права на захист. Результатом цього, на нашу думку,

є можливість здійснювати зловживання посадовими особами Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Вказана проблема

також породжує питання щодо порядку і підстав ліквідації юридичних осіб, у яких було відкликано банківську ліцензію.

НУБІП України

Висновки до розділу 2

Було визначено поняття та функції центрального банку нашої держави –

НУБІП України

Національного банку України, який здійснює державне регулювання діяльності банків у таких формах: адміністративне та індуктивне регулювання, значення і різницю яких також зазначено у цьому розділі. Описані та обґрунтовані завдання та повноваження Національного банку України, спираючи на чинне законодавство.

НУБІП України

Розглянуто діяльність комерційних банків в Україні, визначено та проаналізовано їх форми (універсальні та спеціалізовані, які в свою чергу поділяються на інвестиційні, ощадні, іпотечні та банки розвитку), а також види послуг, які надають такі банки. Проведено порівняння між центральним та

НУБІП України

комерційним банками. Була доведена важливість комерційних банків у сфері кредитування та в економіці в цілому.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

НУБІП України

3.1. Особливості правового статусу державного банку України

НУБІП України

Правовий статус саме державного банку визначається в ст. 7 Закону № 2121-III. Так, нею, зокрема, визначається, що державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). При цьому в законі про Державний бюджет України на відповідний рік передбачаються витрати на формування статутного капіталу державного банку.

НУБІП України

КМУ зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку України з приводу наміру заснування державного банку. Отримання висновку Національного банку України є обов'язковим також у разі ліквідації або реорганізації державного банку, за винятком його ліквідації внаслідок неплатоспроможності. Крім того, статут державного банку затверджується постановою КМУ [9].

НУБІП України

З цього приводу А. Г. Пилипий зауважує, що в основі визначення державного банку є власність на статутний капітал цього банку. Державний елемент на ринку фінансових послуг обумовлює складну, комплексну роль держави: як господарюючого суб'єкта, власника та регулятора найважливіших відносин у цій сфері. Повне й однозначне розмежування функцій та обов'язків щодо власності та ринкового регулювання є основною передумовою для того, щоб створити рівні можливості для державних і приватних банків, а також уникати диспропорцій у конкуренції. З іншого боку, це вимагає прозорої схеми фінансового управління та розмежування публічних і приватних коштів, якими розпоряджається державний банк. Незважаючи на те, що державний банк функціонує як юридична особа на комерційних засадах, принциповими є: мета створення конкретного державного банку та його завдання; суб'єкт прийняття

ршень у діяльності державного банку та управління ним, надходження (чи потенційні надходження) до державного бюджету та витрати (потенційні витрати, що можуть виникнути з діяльності державного банку) державного

бюджету; перспектива та юридичні можливості використання ресурсів державного банку для урядових запозичень тощо; співвідношення банківських

операцій, що здійснюються на добровільних та договірних засадах із високим коефіцієнтом прибутковості до операцій, які банк здійснює як агент Уряду, а

також операцій з високим рівнем ризику, які банк здійснює, щоб підтримати визначені нормативно-правовими актами галузі народного господарства та

інші.

Суттєвою відмінною рисою державного банку є те, що саме держава здійснює і реалізує повноваження власника щодо акцій (паїв), які їй належать у

статутному капіталі державного банку, через органи управління державного

банку, цим обумовлюється й особливість процедурних аспектів із статутним капіталом, зокрема щодо зміни його розміру. Подібне рішення, а також рішення про припинення діяльності державного банку приймається КМУ. При цьому

КМУ зобов'язаний отримати позитивний висновок Національного банку

України з приводу наміру змінити розмір статутного капіталу державного банку.

Разом з тим слід зауважити, що подібні специфічні риси правового статусу державних банків визначаються виключно в якості нормативних

імперативів, не обґрунтовуючись при цьому системою загальних принципів їх діяльності, покладених в основу організаційно-правового механізму функціонування таких банків.

З цього приводу надзвичайно слушним є зауваження О. В. Целуйко щодо відсутності законодавчого закріплення принципів діяльності державних банків,

що суттєво послаблює ефективність законодавчого регулювання їх діяльності,

зокрема оперативність державного управління, особливо в умовах кризового стану, а також зменшує потенціал грошово-кредитних відносин у державі.

Натомість існування цих принципів правовій реальності дозволить

законодавчо забезпечити поступальний розвиток банківської справи та підвищити довіру суб'єктів господарювання та населення до державних банків. Тому О. В. Целуйко було запропоновано такі принципи:

- законності, суть якого полягає не лише в дотриманні вимог чинного законодавства в ході роботи державного банку, але й у здійсненні своєї діяльності в межах власної компетенції, що визначена законодавством та Статутом державного банку;

- «невідворотності відповідальності»;

- прямого законодавчого гарантування вкладів фізичних осіб;

- забезпеченості, результативності, об'єктивності та виправданості фінансових ризиків;

- оплатності банківського кредитування, строковості та обов'язковості поверненню коштів;

- диференціації банківських послуг;

- оперативності в діяльності банку;

- цільового характеру діяльності державних банків;

- політичної незалежності та незалежності державного банку від впливу різних державних і недержавних органів та інституцій [64, с. 11–12].

Однак, на нашу думку, система наведених принципів є неповною, оскільки відсутні такі основні принципи, як:

- принцип недискримінаційної державної політики, який полягає в рівності банків різних форм власності в процесі державного регулювання банківського сектору;

- принцип змагальності на ринку банківських послуг, який полягає в усуненні диспропорцій між державними банками та банками приватної форми власності, у тому числі у сферах, що охоплюються цілями створення державних банків;

- принцип обґрунтованості, зваженості та доцільності державних преференцій, який полягає в тому, що будь-які інструменти та механізми державного регулювання ринку банківських послуг, що суттєво покращують

положення державних послуг, повинні застосуватися у випадку крайньої необхідності, для прикладу, з метою стабілізації фінансового сектору чи недопущення настання фінансової кризи. Але слід зауважити, що існує єдиний виняток із цього принципу, закріплений у ст. 57 Закону № 2121-III стосовно того, що вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою.

Слід зазначити, що деякі вчені, зокрема Л. Г. Рябко, вважають, що державний банк не повинен створювати конкуренцію комерційним банкам у силу великого рівня зацікавленості держави в його прибутковості. Іншими словами, для того щоб уникнути диспропорцій у банківському секторі, необхідно виключити саму причину їх можливого виникнення – стовідсоткову державну власність. При цьому вчений вважає за доцільне розміщення державою тимчасово вільних коштів в акціях найбільш прибуткових комерційних банків, які приносять стабільні дивіденди, і в такий спосіб компенсувати відсутність відсотків від державного банку як окремого суб'єкта ринку банківських послуг [10].

Серед інших особливостей правового статусу державних банків слід визначити специфічність формування органів управління та нагляду. Так, відповідно до ст. 7 Закону № 2121-III органами управління державного банку є наглядова рада і правління банку, а органом контролю – ревізійна комісія, персональний та кількісний склад якої визначаються наглядовою радою державного банку.

Наглядова рада є вищим органом управління державного банку, до складу якої входять 15 членів, призначені в рівних долях Верховною Радою України, Президентом України і КМУ. З метою представництва інтересів держави до складу наглядової ради державного банку можуть входити представники органів виконавчої влади та інші особи, які відповідають вимогам, зазначеним у цій статті. Термін повноважень членів наглядової ради державного банку – п'ять років. Рішення наглядової ради приймаються простою більшістю голосів від загальної кількості присутніх на засіданні членів наглядової ради

державного банку [9]. Інші процедурні моменти визначаються Статутом відповідного державного банку. Але слід звернути увагу на те, що в разі прийняття рішення про часткове або повне відчуження державою належних їй

акцій (паїв) державного банку – такий банк втрачає статус державного. Тобто, навіть якщо держава буде володіти контрольним пакетом акцій, тобто нестиме більшість фінансових ризиків, усе одно такий банк буде вважатися комерційними. У цьому, на нашу думку, є найбільший законодавчий недолік.

Справа в тому, що в будь-якому випадку рішення про розподіл дивідендів, навіть якщо держава не має сто відсотків акцій банку, приймається більшістю

голосів засновників. Тобто, маючи контрольний пакет, держава так чи інакше є визначальною в політиці банку, але позбавлення його статусу державного позбавляє державу додаткових контролюючих важелів, що може призвести до

втрати гнучкості та оперативності менеджменту і, як наслідок, до суттєвих фінансових збитків. Окрім того, оскільки більшість акцій належить державі, то

саме вона нестиме і більшість ризиків, які відзначатимуться на якості Державного бюджету України та величині державних активів. Іншими словами, держава, виступаючи повноцінним суб'єктом фінансових відносин, через недостатність контролю над власними активами може їх втратити.

Крім того, викликає сумнів і реалізація принципу політичної незалежності та незалежності державного банку від впливу різних державних і недержавних органів, оскільки органи його управління, зокрема наглядова рада,

формується суто політичними інституціями: Верховною Радою, Президентом

України та КМУ, що може призвести до перетворення контролю над державним банком у предмет «політичних торгів». Разом із тим диверсифікація управляючих суб'єктів є необхідною і фактичною демонстрацією механізмів стримування і противаг.

Підсумовуючи викладене вище, можемо зробити такі висновки.

По-перше, природа специфіки правового статусу державних банків походить із правового статусу його активів. Вони на сто відсотків формуються

державою та належать їй, а також управляються засобами адміністрування з боку відповідних державних інституцій.

По-друге, головна відмінна риса державних банків від інших учасників ринку банківського кредитування полягає у специфічності процедур формування органів управління та контролю.

По-третє, існує певна законодавча невизначеність стосовно сфери функціонування державних банків. Справа в тому, що мета їх діяльності чітко визначається в статутах, затверджених відповідними постановами КМУ, однак ця мета не виписується чітко і конкретно, а має багато загальних трактувань.

Таким чином, виникає ситуація, за якої державні банки виступають прямими конкурентами в секторі банківського кредитування, що може негативно впливати на їх прибутковість.

По-четверте, існує законодавча невизначеність стосовно регулювання низки функціональних можливостей державних банків. Зокрема, у статуті Укрексімбанку закріплено як один із напрямів його функціонування можливість кредитувати суб'єкти господарювання, однак процедура такого кредитування та її особливості чітко не визначаються.

По-п'яте, законодавче регулювання кредитної діяльності державних банків вимагає введення в правове поле засадницьких принципів їх діяльності як окремих самостійних фінансових інституцій.

Також суттєвим недоліком убачається і процедура формування наглядової ради державних банків потенційно різними за своїми орієнтирами державними інституціями. Подібна ситуація може призвести до неефективності їх менеджменту та втрати прибутковості.

Разом із тим, незважаючи на існуючі недоліки та проблемні аспекти регламентування правового статусу державних банків, слід зауважити, що саме їх кредитна діяльність в умовах гострої нестачі оборотних коштів та девальвації національної валюти здатна суттєво підвищити рівень можливостей для суб'єктів господарювання на ринку залученого капіталу. Подібне можливо через те, що державні банки є елементом системи загальнодержавного

регулювання фінансового сектору, а отже, держава саме через такі банки здатна реально впливати на подолання кризових явищ в економіці та стимулювати господарюючих суб'єктів до інтенсифікації власної діяльності.

Висновки до розділу 3

Було охарактеризовано правовий статус державного банку, визначено

його функції, проаналізовано специфічну процедуру формування органів

управління та контролю і знайдена законодавча невизначеність стосовно регулювання низки функціональних можливостей державних банків.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

Виходячи з проведеного наукового дослідження можна зробити наступні узагальнені висновки.

1. Аналіз різних підходів вчених до визначення сутності поняття банківської системи та банківської діяльності дає нам право зробити висновок про відсутність єдиного загально визнаного розуміння термінів. Посилаючись на думки вчених та на основі особистих умовиводів можна зазначити що банківська система - сукупність банків, інститутів, кредитних установ і структурних механізмів, що діють у межах єдиного загальнодержавного фінансово-кредитного механізму, банківське регулювання – являє собою одну з функцій держави, що полягає у створенні системи норм, що регламентують і регулюють діяльність банків, визначають її загальні принципи, порядок банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

2. Охарактеризувавши, банківську систему в Україні, можемо зробити наступні висновки: банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України. Відсутня будь-яка конкретика змісту та не зазначені особливості побудови, функціонування системи або взаємозв'язок їх елементів, хоча присутні норми, що визначають вищезгадані умови специфіки банківської системи, знаходяться у Законі України «Про банки і банківську діяльність», а також у інших актах, які регулюють відносини у сфері банківської діяльності.

3. Дослідивши завдання, функції та повноваження Національного банку України, можемо зробити наступні висновки: згідно з чинним законодавством банківський нагляд в Україні проводиться єдиним державним органом – Національним банком, який поряд зі своїм наглядом ставить перед банківськими установами вимоги щодо обов'язкового постійного внутрішнього контролю з боку наглядової ради, внутрішнього та зовнішнього аудиту. Важливим завданням НБУ є надання комерційним банкам кредитів, що має на

меті підтримку стабільності банківської системи та розширення її кредитних можливостей. Однією із функцій Національного банку України є банківське регулювання, яке полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України.

4. Проаналізувавши види комерційних банків можна стверджувати, що банки діляться за функціями та характером діяльності можуть функціонувати як універсальні та спеціалізовані банківські установи, які в свою чергу поділяються на інвестиційні, ощадні, іпотечні та банки розвитку.

5. Охарактеризувавши державне регулювання банківської діяльності, можна говорити про те, що таке регулювання- це розробка та застосування державними органами заходів та інструментів впливу на банківську діяльність з метою забезпечення стабільності банківської системи і зростання вітчизняної економіки, а також потрібно зазначити, що державне регулювання банківської діяльності в Україні базується на як превентивних та протекційних заходів.

6. Докорінний правовий аналіз особливостей правового статусу державного банку України показує :

1) природа специфіки правового статусу державних банків походить із правового статусу його активів. Вони на сто відсотків формуються державою та належать їй, а також управляються засобами адміністрування з боку відповідних державних інституцій.

2) головна відмінна риса державних банків від інших учасників ринку банківського кредитування полягає у специфічності процедур формування органів управління та контролю.

3) існує певна законодавча невизначеність стосовно сфери функціонування державних банків. Справа в тому, що мета їх діяльності чітко

визначається в статутах, затверджених відповідними постановами КМУ, однак ця мета не виписується чітко і конкретно, а має багато загальних трактувань.

Таким чином, виникає ситуація, за якої державні банки виступають прямими конкурентами в секторі банківського кредитування, що може негативно впливати на їх прибутковість.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківське право України: навч. посібник / Кол. авт.: Жуков А.М., Іоффе А.Ю., Кротюк В.Л., Пасічник В.В., Селіванов А.О. та ін. За заг. ред. А.О. Селіванова — К.: Ін Юре, 2000. — С. 56—58
2. Деньги, кредит, банки: учебник / Под ред. засл. деят. науки РФ, доктора экон. наук, проф. О.И. Лаврушина. — 3-е изд., перераб. и доп. М.: КНОРУС, 2005. — С. 357.
3. Щегорцов В.А., Таран В.А. Деньги, кредит, банки: учебник для вузов / Под ред. проф. В.А. Щегорцова. — М.: ЮНИТИ ДАНА, 2005. — С. 268
4. Гроші та кредит: підручник / За ред. проф. В.С. Івасіва. Тернопіль: Картбланш, 2000. — С. 372
5. Гроші та кредит: підручник. / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.; За заг. ред. М.І. Савлука. — 3-тє вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2002. — С. 469.
6. Савлук М. І. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.]; за заг. ред. М. І. Савлука. — [5-тє вид., беззмін]. — К.: КНЕУ, 2010. — 598 с.
7. Костюченко О.А. Правові аспекти банківської діяльності: посіб. із проблем банк. права. — К.: Криниця, 2003. — С. 37
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20.03.1991 № 872-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-12#Text>
9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
10. Гетманцев Д.О., Шуклина Н.Г. Банківське право України: навч. посіб. К.: Центр учбової літ-ри, 2007. 344 с.
11. Златина Н. Теоретично-правова основа визначення поняття банківської системи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2013. Вип. 4. С. 49-52.

12. Буряк О.П. Сутність, елементи та ознаки банківської системи ринкової економіки. *Сталій розвиток економіки*, 2014. № 3. С. 242-248.

13. Халімон Т.М. Принципи (засади) організації та здійснення банківської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 4(25). Том 3. С. 71-75.

14. Новий тлумачний словник української мови у чотирьох томах. Т. 3 / Укладачі В. В. Яременко, О. М. Солтушко. К.: Аконіт, 2000. 927 с.

15. Байтин М. И. Сущность права (современное нормативное правопонимание на грани двух веков). Саратов, 2001. 416 с.

16. Келодій А. М. Принципи права України. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

17. Касьяненко Л.М., Паскал А.Р. Проблемні аспекти правового регулювання банківської системи в Україні. *Міжнародний юридичний*

вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. 2016. Вип. 2. С. 169-174.

18. Скакун О.Ф. Теорія права і права: Підручник. 4-те видання допов. і перероб. К.: Алерта, 2014. 524 с.

19. Теория государства и права: учеб. / под ред. А. И. Королева, Л. С. Явича. Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1982. 377 с.

20. Невзоров И.Л. Принцип законности в правоприменительной деятельности : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Х., 2003. 196 с.

21. Шаптала Н.К. До питання про правову сутність принципу соціальної справедливості податкового законодавства. *Держава та регіони*. Серія: Право та державне управління, 2012. № 2. С. 125-129.

22. Фролов С.Е. Принципы права (вопросы теории и методологии) : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. юрид. наук : 12.00.01. Н. Новгород, 2001. 19 с.

23. Воронов А.Ф. Эволюция функциональных принципов гражданского процесса: автореф. дисс. на соискание научн. степени докт. юрид. наук : 12.00.15. М., 2009. 46 с.

24. Колодій А.М., Копейчиков В.В. та ін. Теорія держави і права: навч. посіб. К.: Юрінформ, 1995. С. 95–96.

25. Левина Е.В. Финансово-правовой принцип банковской деятельности : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.14. Саратов, 2012. 19 с.

26. Коваленко А.А. *Финансово-правові питання банківської діяльності в Україні*. Право і суспільство, № 5, 2015. С. 1–4.

27. Музика-Стефанчук О.А., Ковалко Н.М., Коваленко А.А. та ін. Теорія та практика адаптації законодавства України про банківську

діяльність до законодавства Європейського Союзу: монографія / за заг. ред. О.А. Музики-Стефанчук. К.: Самміт-Книга, 2016. 263 с.

28. Нась Я. Формування принципів управління розвитком банківського бізнесу. *Економічний аналіз*. 2016. Т. 25. № 2. С.35

29. Прилуцький О. В. Організаційно-правові засади діяльності комерційних банків в Україні. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2007. 190 с.

30. Agribusiness entities' statutory payments to local budgets as a foundation for the financial base of rural territorial communities in Ukraine

KURYLO V., GURZHIY, T., MUSHENOK, V., ROMANOV, M., SLIUSARENKO, S. <http://ojs.ua.es/ojs/index.php/eca/article/view/5693>

31. Малиновський В.Я. Словник термінів і понять з державного управління. К.: Атіка, 2005. 240 с.

32. Нагребельний В.П. Державне регулювання. *Юридична енциклопедія* в 6 т. Т. 2: Д-Й. К.: Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1999. С. 118-119.

33. Авер'янов В.Б. Адміністративне право України. Академічний курс: у 2 т. Т. 1: Загальна частина. К.: Юрид. думка, 2004. 584 с.

34. Мочерний С.В. Основи економічних знань: підруч. 2-ге вид., уочнене. К.: Академія, 2003. 310 с.

35. Орлюк С. П. Банківське право: навч. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2004. 376 с.

36. Міщенко В.І., Яценюк А.П., Коваленко В.В., Коренева О.Г. Банківський нагляд: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 406 с.

37. Паласевич-Дрогобицький М.Б. Теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської діяльності. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*, 2007. Вип. 17.7. С.245-250.

38. Рогова Н. Деякі теоретичні аспекти державного регулювання банківської діяльності. *Економіка України*, 2004. №4. С. 36-39.

39. Мохова Ю. Л. Особливості розвитку державного регулювання банківської діяльності в Україні. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2017. №1 (57). С. 69-73.

40. Михайлюк Р. Особливості регулювання діяльності банків в Україні та напрямки підвищення його ефективності. *Вісник ТНЕУ*. 2001. №3. С.31-39.

41. Івченко К. А. Шляхи вдосконалення банківського законодавства України. *Актуальні проблеми політики*. зб. наук. праць. 2013. Вип. 49. С. 237-245.

42. Кльоба Л.Г., Кльоба В.Л., Кльоба Р.Л. Умови та чинники державного регулювання банківської діяльності. *Економіка та держава*. № 9. 2013. С.42-45.

43. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. К.: Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.

44. Пасічник В.В. Банківський нагляд: правові засади та проблеми здійснення. *Банківське право України* / під заг. ред. А.О. Селіванова. К.: Ін Юре, 2000. 368 с.

45. Поляков В.П. Структура и функции центральных банков. Зарубежный опыт / В. П. Поляков, Л. А. Московкина. – М. : ИНФРА-М, 1996. 192 с.

46. Хабсюк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету : монографія. Івано-Франківськ: ОНПО, Снятин: Прут Принт, 2008. 260 с.

47. Дзюблюк О.В., Адамик Б.П., Балянт Г.Р. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : монографія / за ред. О.В. Дзюблюка. Тернопіль : Астон, 2012. 358 с.

48. Домбровський В. С., Єременко Н. О. *Поняття і сутність банківського нагляду в Україні*. Ефективна економіка. 2014. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2844>.

49. Коваленко В.В. Банківський нагляд: навчальний посібник. Суми: УАБС НБУ, 2007. 262 с.

50. Щуревич О. І. Система банківського регулювання та нагляду в умовах відкритої економіки України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Львів, 2017. 250 с.

51. Інституційне регулювання банківської діяльності в Україні : монографія / за заг. ред. С.К. Реверчука. Львів : Магнолія-2006, 2012. 248 с.

52. Фурман О.М. Державне регулювання діяльності банків. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 1 (106). С. 56-62.

53. Про Національний банк України : Закон України від 20 трав. 1999 р. № 679-XIV із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0135500-18>

54. Державне управління: словник-довідник / уклад.: В.Д.Бакуменко (кер. творчого кол.), Д.О.Безносенко, І.М.Варзар, В.М.Князев, С.О.Кравченко, Л.Г.Штика. За заг. ред. В.М.Князева, В.Д.Бакуменка. К.: Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.

55. Надьон С. В. Правове становище Національного банку України як суб'єкта забезпечення фінансової безпеки банків в Україні. URL: reposit.sc.nuczu.edu.ua

56. Романишин В. О. Центральний банк та грошово-кредитна політика : навч. посіб. / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. – К. : Атіка, 2005. – 480 с.

57. Sergey Yekimov, Yevhenii Karmayun, Andrii Zenn, Liiana Zinovatna and Serhii Sliusarenko (2021)

Using the project method to improve environmental education for law students. E3S

WebConf. Volume 265, 2021. Actual Problems of Ecology and Environmental Management (APEEM 2021) [https://www.e3s-](https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/41/e3sconf_ape)

[conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/41/e3sconf_ape](https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2021/41/e3sconf_ape)

58. Катан П.І., Демчук Н.І., Бабенко-Левада В.Г., Журавльова Т.О. Банківська система: навч. посіб. / за ред. І.М. Мазур. Дніпро: Пороги, 2017. 444 с.

59. Діяльність банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку України: монографія / ред. В.В. Коваленко. Одеса: Видавництво «Атлант», 2014. 358 с.

60. Бахарєва Я.В. Мобільний банкінг як перспективний напрям розвитку банківських інформаційних систем. *Агросвіт*. 2018. С. 48-54.

61. Паперник С. Необанки: закордонна історія та українська перспектива. *Юридична газета*. 2018. №10 (612) URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/insh/neobanki-zakordonna-istoriya-ta-ukrayinska-perspektiva.html>

62. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 № 2346-III. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text)

63. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття і закриття рахунків клієнтів банків та кореспондентських рахунків банків -

резидентів і нерезидентів: Постанова Національного банку України від 12.11.2003 № 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-03#Text>
64. Целуйко О. В. Правові та організаційні засади діяльності державних банків в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / ; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – 18 с.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України